

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

FÖRE HAN SLÅR

Om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv

Före han slår

Om effektiva våldsförebyggande metoder med genusperspektiv

Magnus Sjögren, Lena Berg, Klas Hyllander och Peter Söderström
2012- 06-04

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Uppdraget, tolkning och syfte	4
Brister i vår genomgång	4
Om våldsprevention, genusperspektiv och effektutvärdering	5
Beskrivning av sju rekommenderade metoder	11
Åskådarprogram för både män och kvinnor.....	12
Bringing in the Bystander (BITB).....	13
Mentors in Violence Prevention (MVP).....	15
Korta våldtäktsförebyggande insatser för unga män	18
The Men's Program.....	18
The Men's Project	21
Förändra ungas våld i nära relationer med hela skolan-ansats	25
Safe Dates.....	26
Lovande kampanjer	28
Know Your Power.....	29
Men Can Stop Rape (MCSR) - Men of Strength (MOST).....	31
Diskussion	34
Olika förståelser och former av våld i preventionsarbetet.....	37
Genusperspektiv, könssammansättning och genuseffekt	41
Effektiva metoder från ett ungt forskningsfält	44
Rekommendationer och förslag.....	45
Referenser.....	49
Internet	56
Bilaga	57
Sökstrategier och kategorisering av material.....	57
Inkluderade publikationer.....	58

Inledning

Ungdomsstyrelsen gav hösten 2011 ett uppdrag till *Män för Jämställdhet* att med ett genusperspektiv undersöka våldspreventiva insatser med fokus på pojkar och unga män. Artikeln har författats av Lena Berg, filosofie doktor i sociologi och Magnus Sjögren, legitimerad psykolog som arbetar i projektet *Frihet från våld* tillsammans med Klas Hyllander och Peter Söderström. Projektet har beviljats ett treårigt stöd från Allmänna arvsfonden i syfte studera hur våld kan förebyggas och vilka metoder som anses fungera.

Uppdraget, tolkning och syfte

Vårt uppdrag har formulerats utifrån Utbildningsdepartementets uppdrag till Ungdomsstyrelsen att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld (regeringsbeslut U2011/2232/UC). Inledningsvis kommer vi ge en introduktion till effektutvärdering, med ambitionen att göra området tillgängligt för fler. Attitydförändrande arbete förstår vi som att det är den tidigt preventiva eller den breda universella förebyggande insatsen som är intressant. Det finns många utvärderade metoder om jämställdhet och maskulinitet som riktas till pojkar och unga män och ännu fler som handlar om våld. Stora delar av det våldsförebyggande fältet domineras av utvärderade metoder riktade till killar och unga män, där det inte framgår att målgruppen har ett kön. Mot bakgrund av detta har vi valt att tolka uppdraget som att både genusperspektiv och våld ska finnas med i den utvärderade interventionen för att ingå i genomgången av insatser. Vi har letat efter exempel på insatser som avser flera våldsformer som våld mellan bekanta, gentemot partner, inom familjen eller släkten och mot okända samt hatbrott.

Sammanfattningsvis är syftet med artikeln att ge en sammanställning av vetenskapligt utvärderade och effektiva, framförallt primär och universellt, våldspreventiva metoder med genusperspektiv riktade till pojkar och unga män. Sammanställningen ska fungera som ett tillgängligt underlag för politiker, beslutsfattare och praktiker som vill lära av, prova eller implementera omvärldens arbetssätt för att förebygga våld bland unga.

Brister i vår genomgång

Vi som författat artikeln är mycket intresserade av området våldspreventiva metoder med genusperspektiv riktat till killar och unga män, vilket kan uppfattas som problematiskt. Detta intresse, men även vår kompetens på området, ligger delvis till grund för att vi fick uppdraget. Det blir därför viktigt att understryka att vi är partiska och att vi har ett egenintresse av förebyggande insatser som kopplar samman jämställdhet och våld. Därför har vi varit väldigt noggranna med att göra denna genomgång på ett så systematiskt sätt som möjligt. Det är dock viktigt att understryka att artikeln inte är en syste-

matisk forskningssammanställning. Vi har valt att vara så transparenta som möjligt i hur vi har sökt, bedömt och valt ut insatserna som presenteras i artikeln. Mer detaljer finns i bilagan.

Om våldsprevention, genusperspektiv och effektutvärdering

Nedan ger vi en kort introduktion med hjälp av tre frågor som kan underlätta läsningen av artikeln:

- Vad är våldsprevention?
- Vad innebär ett genusperspektiv i våldspreventiva insatser?
- Hur går det att avgöra om insatser eller metoder är effektiva?

Vad är våldsprevention?

Begreppet våld rymmer här flera våldsformer: psykiskt, sexuellt och fysiskt våld i nära relationer, både i olik- och samkönade relationer; i hedersrelaterade sammanhang; mellan män; hatbrott. Vidare kan våldsformer delas upp i lindrigt och grovt längs en skala (kontinuum), där det lindriga våldet är kopplat till det grövre (jfr Kelly 1988). Det betyder att insatser som motverkar det lindriga våldet kan ha en positiv effekt på det grövre våldet. Våld förstås som ett inlärt beteende och därmed är en förändring möjlig. När våld sätts samman med prevention handlar våldsprevention om att dels förebygga att våld uppstår, dels förebygga att våld upprepas. Preventiva insatser kan säga något dels om när en insats görs, dels om vem den riktas till enligt tabell 1 nedan.

Tabell 1. Preventiva insatser

När en insats görs	Vem insatsen riktas till
Primär prevention innebär att göra insatser innan våld har uppstått, före någon har blivit utövare eller offer.	Universella insatser riktar sig till den breda allmänheten, till avgränsade geografiska områden, till en viss åldersgrupp eller till ett visst kön.
Sekundär prevention avser omedelbara insatser, direkt efter att våld har uppstått, för att ta hand om våldets omedelbara konsekvenser.	Selektiva insatser riktas till dem som bedöms ha en förhöjd risk att utsättas för eller utöva våld.
Tertiär prevention avser insatser på lång sikt efter att våld har skett, till exempel bearbetning av trauma, rehabilitering av vittnen och offer eller behandling av förövare.	Indikativa insatser riktas till dem som redan har erfarenhet av våld antingen som offer eller som förövare.

Källa: Centers for Disease Control and Prevention 2004.

Vidare kan prevention bedrivas på olika nivåer. Bakgrunden är att beprövad erfarenhet men också forskning om preventivt arbete har visat att det behöver bedrivas på flera nivåer för att preventiva effekter ska bestå. Preventionsforskaren Flood (2011) definierar nivåerna på följande sätt:

- 1) Stärka individers kunskaper och färdigheter innebär att öka individers kapacitet att förebygga våld och aktivt stödja säkerhet.
- 2) Stödja utbildning i närsamhällen innebär att nå ut till grupper med information och kunskap. Exempelvis gruppverksamhet som utbildning eller program för att förebygga våld.
- 3) Utbilda professionella eller nyckelpersoner, vilket innebär att stärka de som i sin tur överför kunskap till andra och fungerar som positiva rollmodeller.
- 4) Engagera, stärka och mobilisera närsamhällen innebär att föra samman grupper och individer för att få starkare genomslag.
- 5) Förändra organisationer innebär att införa föreskrifter och regelverk samt förändra normer i organisationer för att förebygga våld.
- 6) Påverka policy och lagstiftning innebär att anta lagar och policys som stödjer hälsosamma samhällsnormer och ett samhälle fritt från våld. I bästa fall bedrivs de våldspreventiva insatserna på alla dessa nivåer parallellt för att få en effekt som består.

Vad innebär ett genusperspektiv?

Begreppet genus betyder förenklat att vi blir kvinnor och män. Hur ”genus-görandet” går till påverkas av en mängd förväntningar kring hur kvinnor och män bör bete sig. Förväntningarna fokuserar på skillnad. Exempelvis förväntas kvinnor ofta vara mer omsorgs- och relationsorienterade, medan män förväntas vara mer målinriktade och prestationsorienterade. Denna skillnad har inget med biologi att göra utan kan snarare förstås som inlärd förhållningssätt. Skillnaden bygger också på en hierarki. Förenklat har män som grupp större tolknings- och handlingsutrymme än kvinnor som grupp. Att anlägga ett genusperspektiv betyder att fokusera på hur genus görs, hur görandet följer och bryter mot dels normer kring genus, dels maktordningen mellan kvinnor och män.¹

Forskare inom preventionsfältet har utvecklat tre genusansatser – genusneutral, genussensitiv och genusförändrande – för att bringa ordning bland preventiva program (Barker, Ricardo & Nascimento 2007, Barker, Ricardo, Nascimento, Olukoya & Santos 2010). Dessa genusansatser har vi använt som bedömningskriterier för att kategorisera materialet. Vi har dock lagt till en genusansats – genus som variabel.

¹ För vidare läsning se <http://www.genusfokus.se/om/vad-ar-genus/>.

- Den första ansatsen, *genusneutral*, är genusblind. Den kan beskrivas som avsaknad av genusperspektiv. Sådana insatser skiljer i mycket liten grad mellan kvinnors och mäns behov och varken förstärker eller ifrågasätter etablerade föreställningar om genus.
- Den andra ansatsen *genus som variabel*, innebär att kvinnor och män i alla fall figurerar som statistiska enheter. Deltagare har exempelvis tillfrågats om de är tjejer eller killar och resultat kan därför delas upp utifrån kön.
- Den tredje ansatsen är *genussensitiv* och uppmärksammar de särskilda erfarenheter och behov kvinnor och män kan ha på grund av etablerade föreställningar om genus. Den kan exempelvis utgå från att en viss metod tidigare visat sig fungera sämre för killar och därför anpassas en insats efter killars behov. En insats som exempelvis utgår från att kvinnor oftast är offer för mäns våld bedömer vi som genussensitiv. En sådan ansats utgår från genus som en social konstruktion.
- Den fjärde ansatsen är *genusförändrande* eftersom den försöker förändra etablerade föreställningar om genus och skapa mer jämställda relationer mellan kvinnor och män.

Hur går det att avgöra om en metod är effektiv?

För att en utvärderad metod ska kunna bedömas som effektiv krävs det att dess utfall jämförs med något. Ett mindre ambitiöst sätt att göra detta är att skapa en studie där en grupp deltagare får en insats och att en mätning görs före den startar och att en likadan mätning sedan görs efter avslut. En sådan utvärderingsdesign sägs ha för- och eftertest, eller förmätning och eftermätning.

När insatsen ska bedömas jämförs förmätningen med eftermätningen, oftast med avseende på medelvärdet för en viss självskattningsskala. Medelvärdet på den skalan ska i den bästa av världar, för hela gruppen som fått insatsen, förbättras så mycket att det finns en signifikant skillnad mellan förtest och eftertest. Att skillnaden är signifikant betyder lite förenklat att sannolikheten för att skillnaden ska ha tillkommit av en ren slump är liten. För att med säkerhet kunna säga något om effekt behöver utvärderingsdesignen innehålla en jämförelsegrupp som inte tar del av insatsen och som fyller i samma för- och eftertest. Poängen är att jämföra, inte bara förändringen mellan före och efter, utan också mellan program- och kontrollgrupp.

Utvärderingar som har möjlighet att randomisera, med andra ord lotta eller slumpa, deltagarna antingen till experimentgruppen eller till kontrollgruppen anses ge än mer tillförlitliga resultat. Poängen med att lotta deltagarna till respektive grupp, är att olikheter mellan deltagarna sprider sig slumpmässigt till båda grupperna och risken att olikheter mellan individer påverkar resultatet minskar. Därför går det vid randomisering att vara förhållandevis säker på att eventuella effekter av en metod har just med metoden att göra och inte beror på individuella olikheter.

Vi har bedömt materialets vetenskapliga utvärderingsdesign utifrån tre kategorier:

- *Rigorös design* motsvarar de ambitiösaste sätten att utvärdera ovan och innefattar för- och eftertester, kontrollgrupp, analyser av statistisk signifikans och indikation på validitet. Med validitet menas att måtten i en utvärdering mäter det som de avser att mäta, att de är välgrundade och meningsfulla. Vidare ska måtten som används i studien, också vara reliabla, det vill säga pålitliga och ge liknande svar vid upprepad användning.
- *Moderat design* har brister i något av ovanstående avseenden, men har ändå de flesta av komponenterna med.
- *Begränsad design* innebär att flera av punkterna som räknades upp under rigorös saknas.

En utvärderings design kan vara rigorös och ändå helt utan effekt. Därför har vi också bedömt metodernas effekt. Effekten beror givetvis på hur resultaten mäts, vilka mätinstrument som används. Att ta sig an och förstå hur olika självskattningsskalor är konstruerade och vad de kan tänkas mäta är inte enkelt. Förenklat kan vi säga att det är lättare att få resultat på *kunskapsförändring* än att få till *attitydförändringar*. *Beteendeförändringar* är det få utvärderingar som rapporterar.

Vi har sagt att effekten är:

- låg om den avser kunskap
- medium om den avser attitydförändring
- hög om den avser beteendeförändring.

För att mäta effekter brukar kunskaps- och attitydförändringar vara mätbara i direkt anslutning till en insats. Om eftermätningen, vilket ofta händer, görs direkt efter exempelvis en workshop är chansen stor att få bra resultat. Efter ett par månader brukar dock attitydförändringarna gå tillbaka, medan kunskapen består. Därför är det förtjänstfullt om utvärderingsdesignen också gör en uppföljning efter en viss tid, gärna tre, sex eller tolv månader efter insatsen, för att se vilka eventuella effekter som håller i sig.

Att undersöka huruvida olika metoder är effektiva eller inte innebär att vissa former av utvärderingsdesigner lyfts fram och andra försvinner. Många intressanta kvalitativa studier som säger mycket om våld och genus, men inte så mycket om effekter, kommer inte med i genomgången av program eftersom vi har valt att fokusera på effekter.

Materialsökning, bedömning och urval

Hösten 2010 inledde Män för Jämställdhet, inom ramen för projektet Frihet från våld, en kunskapsinventering av genusmedvetet arbete för att förebygga våld samt evidensbaserade våldsförebyggande metoder. Inventeringen av material har utförts både nationellt och internationellt, genom sökning på

internet, kommunikation via e-post, telefon eller fysiska möten med experter² på området, ett studiebesök till Boston³ samt en sökning i den vetenskapliga databasen Scopus⁴. Sökningen i Scopus har gjorts i titlar, abstracts och nyckelord i material som publicerats i vetenskapliga tidskrifter och därigenom granskats av andra forskare. Vi har sökt både i så kallade review-artiklar, det vill säga översiktsartiklar eller forsknings-sammanställningar, och i vanliga vetenskapliga artiklar med publicering efter 1989. En första sökomgång färdigställdes i november 2010. Därefter gjordes en ny sökning i januari 2012. För varje träff eller publikation har vi läst igenom titlar och sammanfattningar och gjort en grov och generös gallring huruvida publikationen ska komma med för en närmare bedömning. Allt material har avslutningsvis under våren 2012 lagts samman och kategoriserats utifrån denna artikels uppdragsbeskrivning. För den som vill göra en utförligare läsning av sökstrategier och kategorisering av materialet hänvisar vi till artikelns bilaga.

Utifrån uppdraget och i dialog med Ungdomsstyrelsen formulerade vi följande kriterier för urvalet, det vill säga vilka utvärderade metoder som ska vara med (inkluderas) och vilka som inte ska vara med (exkluderas). Sammanlagt har vi bedömt drygt tusen publikationer och 290 av dessa bedömde vi vara en intervention som innehöll någon form av metodbeskrivning. Av dessa hade 43 den utformning som stämmer överens med våra urvalskriterier (tabell 2).

² Experter på området som vi har träffat och konsulterat i Sverige är Keith Pringle, Maria Eriksson, Jeff Hearn, Dilek Baladiz, Gary Barker, Micheal Kimmel, Sandy Ruxton, Fredrik Livheim, Anders Tengström och Anna-Karin Rybeck. Därtill har vi kommunicerat via e-post eller telefon med Micheal Flood, Reawyn Connell, James Messerschmidt, Emily Rothman, Graham Lindegger, Nea Mellberg, och Eva Magnusson, Alan O'Neill, och Tony Biglan. Vi har också deltagit i expertmöten såsom styrgruppen för EU-projektet *Challenging Gender Roles for Prevention of Trafficking* som bedrevs av Ålands fredsinstitut i samarbete med den lettiska kvinnoorganisationen Martha; EIGE – EU:s nyinstittade jämställdhetsinstitut för att delta på ett expertmöte om Genderbased violence; samt ett samarbetsprojekt mellan Sverige och Sydafrika, *Hegemonic Masculinities and Men in Sweden and South Africa: Theorising Power and Change*.

³ Vi besökte verksamheter som arbetar med våldsprevention på universell, indikativ och selektiv nivå såsom MVP (Mentors in violence prevention), Boston Area Rape Crisis Centre, Futures without violence (tidigare Family Violence Prevention Found), Boston Public Health Commission, Emerge, The Center for Men at MacLean, Harvard Youth Violence Prevention Center, Boston University School of Public Health, Massachusetts Department of Public Health, Sexual Assault Prevention and Survivor Services, Men's Initiative for Jane Doe Inc.

⁴ Vi valde Scopus eftersom det är en multidisciplinär databas och täcker in flera olika ämnesområden som är relevanta för vår sökning, till exempel medicin, beteendevetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. Scopus indexerar över 18 000 tidskrifter från över 5 000 förlag. Enligt Scopus själva är de den största databasen för vetenskapliga publikationer vad gäller abstract och referenser.

Tabell 2. Urvalskriterier och stegvis gallring

Urvalskriterier	Inkluderat	Exkluderat	Exkluderade exempel
Preventionstyp	Primärpreventiva eller universella metoder (216 st.).	Metoder som är sekundär- eller tertiärpreventiva, samt selektiva eller indikativa.	Behandling av våldsamma män eller insatser som riktas till riskgrupper.
Genusperspektiv	Genussensitiva eller genusförändrande ansatser (117 st.).	Genusneutrala ansatser, samt ansatser där genus endast fungerar som variabel.	Exempelvis antimobbningsprogrammet Olweus-programmet. Därtill program som förebygger ungdomsvåld.
Utvärderingsdesign	Metoder som antingen har en rigorös eller moderat design, med andra ord vetenskapliga effektutvärderingar (59 st.).	Begränsad design.	Många välgjorda och intressanta metoder som inte är kvantitativt effektutvärderade såsom svenska Machofabriken, irländska Exploring Masculinities eller engelska Expect Respect.
Geografi	Sverige, Norden, Europa och Nordamerika (44 st.).	Afrika, Asien och Sydamerika.	Välgjorda, genusförändrande och rigoröst utvärderade metoder som Program H och Stepping Stones.
Ålder och målgrupp	Enkönat till endast pojkar och unga män. Till båda könen men i enkönade grupper. Till båda könen i könsblandade grupper (43 st.).	Endast unga kvinnor.	

Vid genomläsning av ovanstående 43 publikationer utkristalliserades 22 utvärderade metoder med genusperspektiv.⁵ De 22 utvalda metoderna täcker främst ungas våld i nära relationer och sexuellt våld. Utvärderade metoder som förebygger våld inom en hederskontext saknas helt. Metoder med hbt-fokus⁶ hittades inte utifrån de utvalda kriterierna. *Friends* är det enda effektutvärderade genusförändrande mobbningsprogrammet som vi har hittat. De våldsformer som sammantaget har flest effektutvärderingar i vår sökning är unga mäns våld mot jämnåriga kvinnor i nära relationer och sexuellt våld. WHO:s kartläggning (2009a-d) lyfter fram vilka våldsformer som är vanliga inom preventionsforskningen, nämligen våld i nära relationer, sexuellt våld och ungdomsvåld. I ungdomsvåld räknas också mobbning in. Vårt resultat visar att genusperspektivet är mest framträdande när det kommer till unga och vuxna mäns våld i nära relationer och sexuellt våld, medan genusperspektivet är frånvarande i samband med ungdomsvåld inklusive mobbning. Detta resultat överensstämmer med WHO:s kartläggning.

⁵ Metoder som tidigare bedömts ha ett genusperspektiv och som vid en närmare läsning antingen var genusneutrala eller där kön endast fungerat som variabel ströks. Andra publikationer som inte uppvisade de andra urvalskriterierna togs också bort. Exempel på vad som togs bort var att personerna i målgruppen visade sig vara för gamla (Antecol & Cobb-Clark 2003) att det inte handlade om ett program (Fabiano, Perkins, Berkowitz, Linkenbach & Stark 2003), handlade om krig eller fred snarare än våld (Garaigordobil, Maganto, Pérez & Sansinenea 2009), handlade snarare om sexualitet än våld (Gruchow & Brown 2011), eller om mobbning med maktperspektiv men inget genusperspektiv (Twemlow, Fonagy & Sacco 2003). Två publikationer gick inte att få tag i, en av dessa hade en ofullständig referens, den andra var så gammal att inte ens författaren själv hade den tillgänglig (Winkel & De Kleuver 1997).

⁶ Hbt är en samlingsbeteckning för homosexuella, bisexuella och transpersoner.

Beskrivning av sju rekommenderade metoder

Vi presenterar 7 av dessa 22 program i artikeln. En översikt av de 22 inkluderade programmen och publikationerna presenteras i bilagan. Vår bedömning är att nedanstående sju utvärderade metoder är möjliga att överföra till Sverige om de anpassas till våra förhållanden. Vi har gjort en sammanvägning av faktorer som är viktiga om de effektutvärderade metoderna ska överföras till svenska sammanhang.

För det första presenteras de *metoder som har flera effektutvärderingar av bra kvalitet*, antingen publicerade som vetenskapliga artiklar, avhandlingar eller rapporter. Att metoden är effektutvärderad flera gånger gör det möjligt att se om resultaten upprepas.

För de andra presenteras de *metoder som har fått stor spridning och implementerats på många håll*. Att metoderna exempelvis har provats i olika åldersgrupper och miljöer är viktigt eftersom det då går att dra slutsatsen att metoden också kan fungera i Sverige.

För det tredje presenteras de *metoder som visar lovande eller bra resultat*. Skälet är givetvis uppenbart. De program som beskrivs har uppvisat kunskaps-, attityd- och ibland även beteendeförändring. Här följer en kort presentation av de metoder som vi rekommenderar:

1. **Bringing in the Bystander (BITB)** är utvärderat ett flertal gånger, är förhållandevis nytt och har inte spridits så mycket, men har provats i en rad olika sammanhang, åldersgrupper och målgrupper samt har visat bra upprepade effekter också för beteendeförändring.
2. **Mentors in Violence Prevention (MVP)** är utvärderat ett antal gånger, har mycket stor spridning både i och utanför USA och har visat upprepade resultat vad gäller attitydförändring.
3. **The Men's Program** är utvärderat och utvecklat ett flertal gånger under två årtionden, har mycket stor spridning i USA och har visat både attityd- och beteendeförändring.
4. **The Men's Project** är utvärderat endast vid två tillfällen, men bygger på en ansats om sociala normer som har stor spridning i USA. Metoden har visat motstridiga effekter, men är lovande eftersom det har minskat mäns självrapporterade sexuella våld.
5. **Safe Dates** är det mest utvärderade programmet med uppvisade ihållande resultat över lång tid. Programmet minskar våld i nära relationer. Därför har Safe Dates också implementerats på många håll.
6. **Know Your Power** är utvärderat ett flertal gånger och visar lovande resultat. Kampanjen är spridd och finns att ta del av på www.know-your-power.org
7. **Men of Strength (MOST)** är utvärderat två gånger och har fått stor spridning i USA med lovande resultat. Kampanjen Men Can Stop Rape finns att ta del av på www.mencanstoprape.org

En konsekvens av att vi vill att program ska vara utvärderade flera gånger, användas brett och ha effekt är att vi endast får med program med fokus på våld i nära relationer och sexuellt våld. Ungdomsstyrelsens uppdrag innefattade flera våldsformer, men när genus, våld, jämställdhet och väl utvärde-

rade metoder kopplas samman, är det dessa våldsformer som än så länge uppfyller ovanstående kriterier. De sju metoderna beskrivs med hjälp av följande rubriker:

- Teoretisk grund och idé om förändring
- Mål och innehåll
- Omfattning, genomförande och deltagare
- Utvärderingens design och resultat.

Genomgångens struktur bygger på preventionsforskning som visar att en methods mål bör utgå från en teori som avspeglas i programmets innehåll och vara sammanlänkat med hur effekterna av insatsen utvärderas. Vidare bör ett fungerande preventionsprogram ha en varierad metodik och aktiva former för lärande. Insatser som pågår över tid ger bättre effekter, korta insatser får inte mätbar effekt. Omfattning är en fråga om kostnad och intressant vid implementering. Vem som genomför intervention och hur genomföraren är utbildad är också intressant eftersom forskning visar att program som genomförs av professionella tenderar att få bättre resultat än när programmen genomförs av så kallade kamratutbildare (Vladutiu, Martin & Macy 2011). Hur deltagargrupperna sätts samman kan påverka resultatet. Det finns studier som visar att program mot sexuellt våld får bättre resultatet om programmet genomförs i enkönade grupper istället för i könsblandade (Vladutiu et al. 2011). Sist men inte minst gäller det att reda ut och förstå vilka effekter programmet har uppvisat i utvärderingen. Effekterna har vi skrivit om på ett mer lättillgängligt sätt. För den som är intresserad av detaljer hänvisar vi till fotnötterna.

Åskådarprogram för både män och kvinnor

Under en längre tid har diskussioner förts om åskådarens roll i våldsamma situationer. Inom mobbningsfältet diskuteras åskådaren som en som skulle kunna stoppa mobbarens beteende. Publikens tystnad legitimerar mobbarens våldsamma beteende (Olweus 2001). På liknande sätt har amerikanska forskare resonerat kring sexuellt våld. Om vänner, lärare och andra vuxna lägger sig i kan sexuella övergrepp förhindras. Förutom att aktiva åskådare försvårar för de som förgriper sig på andra, verkar ansatsen också minska deltagarnas motstånd till programmets budskap.

Tidigare preventionssatsningar fokuserade på att beskriva problemet – män använder våld. Den ingången väckte ofta motstånd hos de män som deltog. De kände sig utpekade och ansvariga för andra mäns våld. Forskning visar att ett åskådarperspektiv skapar mindre motstånd och mer motivation att förändra våldsamma beteenden jämfört med förövar- och offerfokus som kan få motsatta effekter (Banyard, Plante & Moynihan 2005, WHO 2010). Program med åskådarperspektiv handlar inte om hur män ska undvika att bli våldsamma i framtiden utan om hur de kan agera så att ingen blir förövare eller offer. I en forskningsammansättning av Lonsway et al. (2009) om våldtäktsprevention omtalas åskådaransatsen som en av de mer lovande inriktningarna på senare tid för att förebygga sexuellt våld.

Den amerikanska motsvarigheten till folkhälsoinstitutet (Centers for Disease Control and Prevention 2004) har uppmanat till implementering av just åskådarprogram, så kallade bystander-program. Nedan presenteras ett antal åskådarprogram som är inspirerade av varandra.

Bringing in the Bystander (BITB)

Programmet *Bringing in the Bystander (BITB)* är ett preventionsprogram för sexuellt våld. Tillsammans med kampanjen *Know Your Power* utgör det ett mycket lovande utvecklingsarbete som går att följa genom en rad vetenskapliga publikationer och utvärderingar. Utvecklingsarbetet har bedrivits av en grupp forskare vid universitet i New Hampshire i USA. De har i sin tur utvecklat BITB utifrån en rad andra åskådarprogram och inspirerats av Katz (1995), Berkowitz (2002) och Foubert (2000). Forskargruppen har kontinuerligt testat programmet BITB på universitetsstudenter (Banyard, Moynihan & Plante 2007), bland studenter aktiva i studentföreningar (Moynihan & Banyard 2008), studenter som innehar ledarpositioner eller nyckelroller på universitetet (Banyard, Moynihan & Crossman 2009) bland idrottsutövare på universitet (Moynihan, Banyard, Arnold, Eckstein & Stapleton 2010) och inom försvaret (Potter & Moynihan 2011). Studierna är genomgående välgjorda och BITB har goda effekter både för kvinnor och för män.

Teoretisk grund och idé om förändring

Programmet bygger på en modell om ansvarstagande i närsamhället och en så kallad åskådaransats. Ansatsen utgår från att både kvinnor och män är potentiella prosociala åskådare eller vittnen till beteenden som relaterar till sexuellt våld. En åskådare kan gripa in och göra skillnad på ett säkert och effektivt sätt *före, under* och *efter* en våldsam situation. Trots att programmet riktar sig till grupper av individer, vilar den på en modell om social förändring i hela närsamhället. Målet är att utmana de samhällsnormer som ligger till grund för sexuellt våld (Banyard et al. 2005, 2007) och att göra detta genom att rikta sig till närsamhället (Banyard, Plante & Moynihan 2004).

En central teoretisk modell för BITB är det sexuella våldets kontinuum, där allt sexuellt våld mot kvinnor har sin grund i patriarkal makt och kontroll (jfr Kelly 1988). I skalans ena ände finns handlingar definierade som brott, till exempel våldtäkt eller sexuella övergrepp. I skalans andra ände finns handlingar som bidrar till att sexuellt våld är accepterat, till exempel trakasserier, sexuellt nedvärderande språkbruk, sexuellt våld i populärkultur och pornografi. Det sexuella våldets kontinuum fungerar som ett ramverk för att förstå hur individer kan gripa in som aktiva hjälpsamma åskådare (McMahon & Banyard 2012).

Mål och innehåll

Fokus i programmet BITB är att förebygga de faktorer som föregår det sexuella våldet. Detta görs genom att få åskådare att lägga sig i och bli konstruktiva eller hjälpsamma. I programmanualen för BITB finns följande mål (Moynihan, Eckstein, Banyard & Plante 2010a) för deltagarna:

- Förstå vad en åskådarintervention innebär.
- Kunna identifiera ett kontinuum av olämpliga sexuella beteenden, utveckla empati gentemot de som har erfarenhet av sexuellt våld, förstå sin roll i en åskådarintervention och göra ett åtagande att ingripa vid händelse av sexuellt våld, före, under eller efter händelsen.
- Förstå sina egna hinder för att ingripa som åskådare och få tekniker för att komma över hindren.
- Utveckla färdigheter att ingripa som åskådare.

Innehållet i programmet handlar om att reflektera och diskutera förekomst, orsaker och konsekvenser av sexuellt våld. Programmet lär både kvinnor och män hur de på ett säkert och effektivt sätt kan gripa in i situationer relaterade till sexuellt våld. Exempelvis, fick deltagarna ta del av en åskådarsituation. De fick därefter diskutera vad de kan göra före, under eller efter en händelse som omfattar främlingar eller vänner. Genom rollspel och andra aktiva inlärningsmetoder fick deltagarna bearbeta och ta ställning till vad de själva skulle göra i olika situationer. De fick också ta del av hur de kan använda lokala resurser som polis, universitet och ett kriscenter för våldtagna. Avslutningsvis formulerade varje deltagare en handlingsplan och gjorde ett åtagande som konstruktiv åskådare i närsamhället. Vid en uppföljande träff såg deltagarna en kort film följt av en gruppdiskussion om vad de mindes från programmet (Banyard et al. 2005, 2007).

Omfattning, genomförande och deltagare

Programmet gjordes i två versioner: en kortare version med endast en session om 90 minuter och en längre bestående av tre sessioner om 90 minuter. Därtill gavs en uppföljande så kallad booster-session två månader efter programmet, där deltagarna i programgrupperna träffades i 30 minuter (Banyard et al. 2005, 2007, Moynihan et al. 2010a). Banyard et al. använde studenter, kvinnor och män som gruppleddare. De fick genomgå en utbildning innan de höll i programmet. Tillvägagångssättet påminner om peer-education, det innebär att elever lär av andra kamratutbildare. Programmet genomfördes i enkönade grupper för både kvinnor och män.⁷ Deltagarnas ålder var mellan 18 och 23 år⁸ (Banyard et al. 2005, 2007).

⁷ I studien deltog 389 universitetsstudenter, varav 217 kvinnor och 172 män.

⁸ Genomsnittlig ålder var 19,4 år.

Utvärderingens design och resultat

Utvärderingen hade en rigorös design.⁹ En rad mått användes för att bedöma förändring i kunskap, attityd och beteende. Mätningar har skett fem gånger, före interventionen, efter och vid tre uppföljningstillfällen. Deltagarna har fyllt i mätinstrument som fångat ungas attityder till våldtäkt, attityder gentemot att vara en aktiv åskådare och hur ofta deltagarna faktiskt gjort en rad åskådaringripanden.¹⁰

Deltagarna i programmet BITB förändrade inte bara attityder till våldtäkt och våldtäktsmyter, och till att gripa in i våldsamma situationer, utan BITB medförde också beteendeförändringar när det gäller att gripa in som konstruktiv åskådare. Beteendeförändringen fanns kvar vid tvåmånadersuppföljningen men inte vid fyra- och tolv månadersuppföljningarna. Attitydförändringarna bestod dock över tid. Programmet skapar alltså en positiv förändring, vilket betyder att deltagarna i programmet har mer kunskap om sexuellt våld och åskådaringripanden. De vet hur de kan gripa in mer säkert och är mer villiga att göra detta efter programmet. Vidare har de förbättrat sina attityder till våldtäkt och våldtäktsmyter. Både män och kvinnor förbättras av programmet. I likhet med i andra studier hade kvinnorna avsevärt bättre resultatet vad gäller kunskap och attityder före interventionen än vad männen hade. Banyard och hennes forskarteam diskuterar om det därför kan vara på sin plats att ge unga män fler sessioner (Banyard et al. 2005, 2007). De unga männen har en lite längre väg att gå än de jämnåriga kvinnorna. Vidare poängteras att programmet inte gjorde någon skada, vilket är viktigt. Motståndet mot att gripa in ökar inte och attityder försämras inte av att delta i BITB (Banyard et al. 2009).

Mentors in Violence Prevention (MVP)

Mentors in Violence Prevention (MVP) grundades 1993 vid Northeastern Universitys center för studier av idrott i samhället (Sport in Society). Programmet är ett utbildningsprogram för att förebygga genusrelaterat våld och mobbning genom att uppmana studenter att agera förebild i det våldspreventiva arbetet. Ursprungligen skapades MVP för manliga idrottsutövare eftersom den målgruppen historiskt varit motvillig att ta till sig våldsförebyggande insatser och dessutom har en privilegierad ställning vid många skolor i USA. MVP har implementerats och fått stor spridning i USA, och även internationellt, inom idrottsorganisationer, på universitet, inom militären, på high school och middle school (Katz 1995, Katz, Heisterkamp, & Fleming 2011, Cissner 2009). MVP har effektutvärderats grundligt

⁹ En randomisering av deltagare gjordes till två programgrupper och en jämförelsegrupp. Jämförelsegruppen bestod av lika gamla elever och med liknande bakgrund som programgrupperna (Banyard et al. 2005, 2007).

¹⁰ Attityder till våldtäkt mättes genom: *Illinois Rape Myth Acceptance Scale – Short Form* som mäter myter om sexuella övergrepp, där deltagarna får skatta huruvida de håller med, eller inte, om vanliga föreställningar om sexuellt våld (Payne, Lonsway, & Fitzgerald 1999) och *College Date Rape Attitude Survey* som mäter attityder relaterade till våldtäkt vid dating (Lanier & Elliott 1997). Åskådarmått för attityder, beteenden, effektivitet och beslut framtagna av forskargruppen vid en tidigare pilotstudie mättes genom *Bystander attitudes* som består av en lista med möjliga åskådarbeteenden där deltagarna får skatta hur villiga de är att engagera sig i prosociala åskådarbeteenden. *Bystander behaviors* består av samma lista, där deltagarna får ange vilka beteenden som de faktiskt har haft under de senaste två månaderna. *Bystander efficacy scale* där deltagarna får skatta hur säkra de var på att utföra en rad åskådarbeteenden. *Decisional balance scale* mäter beslutsprocessen där deltagarna väger fördelar och nackdelar med ett ingripande (Banyard, Plante & Moynihan 2005, Banyard, Moynihan & Plante 2007, Banyard 2008).

vid tre tillfällen på liknande sätt, dels med gymnasieelever (Ward 2000, 2001, 2002, Katz et al. 2011) dels med universitetsstudenter (Cissner 2009).

Teoretisk grund och idé om förändring

Jackson Katz startade MVP i början av 1990-talet. I en artikel om att omforma normer för manlighet i omklädningsrummet beskriver Katz (1995) manlighetsnormer som det centrala problemet för mäns våld mot kvinnor. Han menar att våldspreventionsarbetet bör ta sin utgångspunkt i den problembeskrivningen. Att diskutera genus är en viktig del av varje våldspreventivt program eftersom män står för mer än 90 procent av alla våldsbrott. Den teoretiska grunden för MVP utgörs av teorier om social rättvisa och om feministiska perspektiv på kopplingen mellan mäns våld mot kvinnor och maskulinitet. Genusrelaterat våld definierar Katz, i likhet med Kelly (1988) som ett kontinuum av våldsamma och kontrollerande beteenden baserat på genus. Till genusrelaterat våld räknas fysiskt våld, sexuella relationer utan bekräftat samtycke och verbal, icke-verbal eller fysisk aggression, hot eller fientlighet. MVP räknar också hatbrott mot hbt-personer som del av det genusrelaterade våldet (Cissner 2009). MVP kopplar samman mäns våld mot kvinnor med andra former av våld som mäns våld mot män, mobbning och trakasserier av homosexuella (Katz et al. 2011).

Grundidén för förändring är att använda sig av utbildning om social rättvisa tillämpad på mäns våld mot kvinnor. Ambitionen är att förändra de kulturella praktiker och genusedeologier som bidrar till att män behandlar kvinnor illa. Att göra sexism till något oacceptabelt med låg status, samt att uppmana män att överskrida sociala normer för manlighet. Det finns paralleller mellan MVP:s utgångspunkter och arbetet med social rättvisa där exempelvis vita människor säger ifrån mot rasism. Ett socialt rättviseperspektiv på våld innebär att strukturella och systematiska ojämlikheter utgör kontexten till allt mellanmänniskt våld. Att göra ett ingripande som åskådare blir att gå emot system av makt och kontroll på makronivå som manifesteras på mikronivå. Med Katz ord:

”En individuell åskådares beslutsprocess är grundligt influerad av könade sociala normer både från hans eller hennes kamratkultur och från samhället i stort, och dessa normer behöver bli ordentligt undersökta och förändras om vi ska få se mer effektiva initiativ från individuella åskådare.” (Katz et al. 2011 s. 690) (vår översättning)¹¹

I MVP blir med andra ord åskådarnas hjälpsamma ingripanden påverkade av genus och därför behöver genusnormer behandlas i våldsförebyggande insatser.

¹¹ ”An individual bystander’s decision-making process is profoundly influenced by the gendered social norms both in his or her peer culture and in those of the larger society, and those norms need to be scrutinized and changed if we hope to see more effective initiative on the part of individual bystanders.” (Katz et al. 2011, s. 690)

Mål och innehåll

Katz (1995) menar att MVP:s övergripande syfte är att bryta mäns tystnad kring frågor om mäns våld mot kvinnor. MVP:s mål för gymnasieelever är enligt Katz et al. (2011) att:

- *utbilda en grupp studenter (MVP-mentorer) för att katalysera förändringar i könade sociala normer relaterat till acceptans av övergrepp, trakasserier eller våld.*
- *rusta alla elever med konkreta alternativ för hur de kan ingripa som konstruktiva åskådare.*
- *uppmuntra alla elever att bemöta övergrepp, trakasserier och mobbning, innan, under och efter att det är ett faktum. (s. 691)*

Målen i MVP:s programmanual *MVP Playbook* sammanfattas som att öka medvetenheten, utmana tänkandet, öppna för dialog och inspirera till att agera förebild i det våldspreventiva arbetet. MVP har olika upplägg och mål för män respektive kvinnor:

- Fokus i materialet som vänder sig till manliga studenter är att motverka att killar agerar kränkande mot andra, främst kvinnor.
- Materialet som vänder sig till kvinnliga studenter fokuserar på hur de kan hjälpa andra kvinnor att undvika att hamna i utsatta situationer.

Lika för både tjejer och killar är att varje student får deltagarmaterialet MVP Playbook som innehåller ett antal verkliga scenarier eller fall som har fokus på mäns våld mot kvinnor, sexuellt våld, hatbrott och våld mellan jämnåriga killar. En central del i MVP:s metod är att läsa igenom och ta ställning till ett antal givna alternativ samt diskutera fallen med andra. MVP Playbook ger riktlinjer för hur en utbildning bör läggas upp. Den ska bestå av en kortare introduktion och presentation av deltagarna och programmet. Huvuddelen ska bestå av scenarier från MVP Playbook. Därtill ska några kompletterande övningar genomföras som exempelvis mans- och kvinnolådan för att skriva fram rådande genusordning i deltagarnas sammanhang. MVP genomfördes i både enkönade och könsblandade grupper (Katz 2000a-g).

Omfattning, genomförande och deltagare

Omfattningen av MVP är anpassningsbar. Programmet kan exempelvis genomföras under 12 till 14 timmar uppdelade på sex till sju gånger under två till tre månader, eller komprimeras till två heldagar med sju timmar per dag (Ward 2000, Cissner 2009). Programmet bygger på en modell av kamratutbildning. Professionella utbildare knutna till MVP utbildar först unga så kallade kamratutbildare eller mentorer som i sin tur leder kortare workshops med sina jämnåriga på skolor eller universitet. Det är inte meningen att kamratutbildarna ska bli experter på prevention eller genusrelaterat våld, utan snarare förbereds de för att kunna hålla i en diskussion kring dessa ämnen. MVP betonar att utbildarna ska bestå av könsblandade multietniska team.

Programmet genomförs av två utbildade studenter, en manlig och en kvinnlig (Ward 2000). Utbildarna ska få mellan 16 och 20 timmars utbildning, innan de själva leder gruppsessioner. Utbildningens längd

upplevdes inte alltid som tillräcklig (Cissner 2009, jfr Katz et al. 2011). Programmet är utvärderat i gymnasiet två gånger för elever mellan 15 och 18 år och en gång vid universitetet för studenter mellan 18 och 25 år. Sammanlagt har ungefär 2 400 elever testat MVP och deltagit i utvärderingarna.

Utvärderingarnas design och resultat

Samtliga utvärderingar av MVP har en moderat design.¹² Utvärderingarna som både är process- och effektutvärderade visade att programmet förändrade deltagarna i positiv riktning (Ward 2000, 2001, 2002, Cissner 2009, Katz et al. 2011). Studenterna som tagit del av MVP:

- har lärt sig mer om mäns våld¹³
- har i mindre utsträckning sexistiska attityder¹⁴
- ser oftare olika former av våld som felaktiga¹⁵
- har större tilltro till sin egen förmåga att ingripa och hjälpa till.^{16 17}

Detta talar för att MVP kan vara en fungerande metod för att motverka våld i nära relationer bland unga. Precis som i BITB börjar kvinnor med mer önskvärda attityder och beteenden än de manliga studenterna. MVP flyttar både killar och tjejer i önskad riktning. De unga männen slutresultat blev ungefär detsamma som de unga kvinnornas resultat före programmet.

Korta våldtäktsförebyggande insatser för unga män

De två program – *The Men's Program* och *The Men's Project* – som presenteras nedan har en rad likheter. Båda är inriktade på unga män som går på universitet i USA, har genomtänkta ansatser kring empati och har som syfte att engagera män för att förändra deras beteenden i relation till sexuellt våld.

The Men's Program

The Men's Program är utvecklat av John Foubert, psykolog och sociolog, vars arbete syftat till att överbrygga glappet mellan forskning och praktik för att åstadkomma social förändring. Han är mest känd för sin forskning om prevention av sexuellt våld. The Men's Program används av den nationella

¹² Utvärderingarna av MVP kan beskrivas som kvasi-experimentiella, de har med andra ord en moderat design med program- och jämförelsegrupper, men saknar randomisering. Ibland har bara en mätning gjorts mellan program- och jämförelsegrupp (Katz et al. 2011), ibland saknas en jämförelsegrupp (Ward 2000) och ibland skiljer sig storleken mellan programgrupp och jämförelsegrupp markant (Ward 2001, 2002). Ward (2000, 2001, 2002) gjorde ingen uppföljning, men upprepade samma utvärdering vid två tillfällen och fick i stort sett liknande resultat. Cissner (2009) gjorde ingen uppföljning, dessutom var eftermätningen i direkt anslutning till interventionen. Katz et al. (2011) gjorde endast en mätning, vilken nästan är att betrakta som en uppföljning eftersom den gjordes tre månader efter interventionen.

¹³ Kunskap och medvetenhet mättes med hjälp av fem frågor om elevernas kunskap och medvetenhet om könsrelaterat våld. Deltagarna fick bedöma fem påståenden om mäns våld mot kvinnor som antingen sant, falskt eller vet ej (Ward 2000, 2001, 2002, Cissner 2009).

¹⁴ Attitudes Regarding Gender Violence Scale (AV Scale): 16 påståenden som mäter studenters sexistiska attityder genom påståenden om mäns våld mot kvinnor, exempelvis "Ibland vill kvinnor ha sex, trots att de säger nej" (Ward 2000, 2001, 2002, Cissner 2009).

¹⁵ The Student Perceptions of Wrongfulness: 16 situationer som representerar ett kontinuum av tvingande och våldsamma beteenden. Eleverna svarar hur fel de tycker situationen är på en femgradig skala, exempelvis "En elev knuffar en annan elev" eller "Elever hotar andra med pistoler eller andra vapen" (Katz et al. 2011).

¹⁶ Attitudes Regarding Self-Efficacy and Prevention Scale (SEV Scale): 13 påståenden som mäter studenters uppfattning och tilltro till sin egen förmåga att gripa in för att förhindra mäns våld mot kvinnor, exempelvis "Jag skulle säga till en vän om hans eller hennes homofobiska språkbruk eller beteende" (Ward 2000, 2001, 2002, Cissner 2009).

¹⁷ Student Self-Report of Taking Action: 16 situationer där studenterna får svara på hur sannolikt det är att de skulle handla för att stoppa en situation som de konfronteras med. Situationerna är desamma som de i The Student Perceptions of Wrongfulness (Katz et al. 2011).

frivilligorganisationen *One in Four* (www.oneinfourusa.org) som tillhandahåller utbildare och som spridit programmet till en rad universitet i USA. One in Four, syftar på att en av fyra kvinnor kommer att utsättas för en våldtäkt eller ett våldtäktsförsök under sin livstid (Langhinrichsen-Rohling, Foubert, Brasfield, Hill & Shelley-Tremblay 2011). Programmet har presenterats för tiotusentals män på universitet, gymnasium, inom militären, halvvägsboenden och polisutbildningar samt för kvinnojourer och andra frivilligorganisationer. Vid universiteten har också olika grupper tagit del av programmet, till exempel manliga studentföreningar, idrottslag, studentboenden, studentorganisationer och anställda på universitetet (Foubert & Newberry 2006). Programmet har sedan slutet av 1990-talet och fram tills idag utvärderats och utvecklats i både kvalitativa och kvantitativa studier, varav fem kvantitativa effektutvärderingar (Foubert & Marriott 1997, Foubert & McEwen 1998, Foubert 2000, Foubert & Newberry 2006, Langhinrichsen-Rohling et al. 2011) och tre kvalitativa effektutvärderingar (Foubert & Perry 2007, Foubert & Cremedy 2007, Foubert, Tatum & Godin 2010).

Teoretisk grund och idé om förändring

Den teoretiska grunden och idén om förändring utgår från två psykologiska teorier om kognition och självuppfattning. Båda teorierna behandlar attityd- och beteendeförändringar. Poängen i den första, *Belief system theory*, är att om attitydförändringar ska bestå bör de utgå från människors existerande självuppfattning. Att betrakta och tilltala deltagare som potentiella våldtäktsmän är något som män – oavsett om de begått våldtäkter eller inte – tar avstånd ifrån. Programbudskapet bör istället vara att män är potentiella hjälpare.

Det andra teoribygget, *Elaboration likelihood model*, menar att varaktig förändring av attityder och beteenden blir möjlig när deltagare är motiverade att höra ett budskap, har förmågan att förstå det och tycker att budskapet är relevant för dem. Vid sådana förutsättningar uppstår en djupare kognitiv bearbetning av programinnehållet som sannolikt leder till långsiktiga attityd- och beteendeförändringar (Foubert 2000, Foubert & Newberry 2006, Langhinrichsen-Rohling et al. 2011). The Men's Program var tidigare framförallt utformat som ett empatibaserat preventionsprogram för sexuellt våld, men på senare år har programmet kompletterats med en åskådardel, vilket gör att det påminner om MVP och BITB. Unikt för The Men's Program är dock programmets kraftfulla komponent för att skapa empati, vilket både MVP och BITB saknar (Langhinrichsen-Rohling et al. 2011).

Mål och innehåll

Målet med våldtäktsprevention, enligt Foubert och McEwen (1998), är att förändra mäns beteenden.

Målet med The Men's Program är att (One in Four 2012):

- *hjälpa män förstå hur de kan hjälpa kvinnor att återhämta sig efter en våldtäkt.*
- *öka sannolikheten för att män griper in i potentiellt riskfyllda situationer.*
- *utmana män att ändra sina egna beteenden och påverka andra mäns beteenden.*
(<http://www.oneinfourusa.org/themensprogram.php>)

Fokus i programmet, som är en session, är att hjälpa individer som varit utsatta för sexuellt våld. The Men's Program genomförs i en icke-konfrontativ ton vilket titeln på programmet signalerar "*Hur du kan hjälpa någon som överlevt ett sexuellt övergrepp*" (vår översättning).¹⁸ Inledningsvis definieras våldtäkt och sexuella övergrepp. Därefter får deltagarna titta på en 15 minuter lång film där en manlig polis blir våldtagen av två män. Syftet med att visa filmen är att lära män hur en våldtäkt kan upplevas. Tidigare forskning har jämfört effekterna av att visa en film där en man våldtar en kvinna, med att visa en film där en man våldtar en man. Jämförelsen visade att filmen med en man som våldtar en kvinna försämrade deltagarnas våldtäktsattityder. I en annan studie ökade till och med mäns självrapporterade sexuella aggressioner. Däremot hade filmen med män som våldtog en man motsatt effekt. Då sjönk deltagarnas våldtäktsrelaterade attityder och intentionen att våldta minskade också. Därför använder The Men's Program filmen med män som våldtar en man.

Ledarna klargör efter filmen att våldtäkten i filmen föreställer en heterosexuell våldtäkt, det vill säga en våldtäkt där både offer och förövare definierar sig som heterosexuella samt är kända för varandra. Makt och kontroll är centrala motiv. Detta för att bemöta eventuella homofobiska reaktioner och antaganden som filmen kan väcka hos deltagarna. För att skapa empati hos deltagarna för våldtäktsoffren gör ledarna också en jämförelse av våldtäkten i filmen med våldtäkter gentemot kvinnor. Deltagarna får därefter lära sig vad de kan göra för att hjälpa en kvinna som efter en våldtäkt ber dem om stöd. Avslutningsvis får männen ta del av vad de kan göra för att förhindra våldtäkter genom att dels klargöra vad samtycke innebär i sexuella interaktioner, dels lära sig att gripa in i situationer där alkohol och sexuella övergrepp kan förekomma (Foubert & Newberry 2006).

Omfattning, genomförande och deltagare

Programmet är kort och omfattar endast en timme. Det genomförs av yngre kamratutbildare, vanligtvis från organisationen One in Four. Oftast genomförs programmet av män i grupper av män, men det förekommer också att kvinnor leder grupperna. Unga manliga universitetsstudenter, övervägande vita, har deltagit i utvärderingarna av programmet där medelåldern har varit ungefär 19 år. Foubert och Cremedy (2007) har gjort en kvalitativ undersökning av effekterna av The Men's Program hos 36 män från olika etniska minoritetsgrupper (afroamerikaner, latinos och asiatiska amerikaner). I jämförelse med vita mäns reaktioner på programmen är resultaten i stort sett lika.

Utvärderingarnas design och resultat

Utvärderingen (Foubert & Marriott 1997) visade att deltagarna efter avslutad lektion hade lägre grad av tilltro till våldtäktsmyter samt en minskad sannolikhet att begå påtvingade sexuella handlingar,

¹⁸ Det engelska originalet lyder: "*How to Help a Sexual Assault Survivor*".

jämfört med kontrollgruppens förmätning. Samma program testades av Foubert och McEwen (1998). Resultatet visade då signifikanta skillnader mellan program och kontrollgrupp för acceptans av våldtäktsmyter samt för intentionen att våldta.¹⁹ Foubert genomförde ytterligare en utvärdering (2000) med rigorös design där resultatet inte visade någon förändring i sexuellt påtvingande beteenden hos deltagarna i programgruppen jämfört med i kontrollgruppen. Utvärderingen visade dock signifikanta förbättringar i våldtäktsrelaterade attityder och för sannolikheten att begå våldtäkt bland deltagarna i programgruppen vid sju månadersuppföljningen.²⁰ I Fouberts och Newberrys utvärdering (2006) slumpades manliga studentföreningar till två programgrupper och en jämförelsegrupp. Den ena programgruppen tog del av en kombination av en åskådarkomponent och The Men's Program. I den andra programgruppen kompletterades The Men's Program med en samtyckeskomponent. Resultatet visar sammantaget en signifikant förbättring av empati gentemot överlevare av våldtäkt, våldtäktsrelaterade attityder och sannolikheten att våldta eller begå sexuella övergrepp. Programgruppen med åskådar-komponenten visade dock större förändring än programgruppen med samtyckeskomponenten. Foubert och Newberry (2006) tolkar resultatet som en bekräftelse på Belief system theory, där åskådaransatsen bekräftar bilden av män som hjälpare, medan samtyckeskomponenten talar till män som problem.

The Men's Program är ett av få program som kan visa på en tydlig långsiktig förändring bland män (Foubert 2006). De långsiktiga förändringarna har undersökts med hjälp av kvalitativa undersökningar med män som deltagit i programmen. Exempelvis gjorde Foubert och Perry (2007) en kvalitativ undersökning där deltagare genom öppna frågor rapporterade om antingen attityd- eller beteendeförändringar, och i de flesta fall både och. Vidare hade deltagarna ökat sin förståelse av hur våldtäkt kan upplevas och menade att detta berodde på den film som använts i programmet och som beskrev en man som våldtar en annan man. Deltagarna kände sig också efter programmet mer säkra på att kunna hjälpa utsatta överlevare av sexuellt våld som sökte stöd, samt ifrågasatte också manliga vänners sexistiska beteenden. Vid en kvalitativ uppföljning två år efter programmet av Foubert et al. (2010) rapporterar 79 procent av deltagarna attityd- eller beteendeförändring eller både och. För att undvika sexuella övergrepp anpassade deltagarna också sitt eget beteende när de själva eller en partner var påverkade av alkohol.

The Men's Project

Program med fokus på sociala normers inverkan på beteenden är inspirerade av Alan Berkowitz gedigna arbete att skapa program som förebygger mäns sexuella våld mot kvinnor och barn. Anledningen till att Berkowitz (2004) arbetar med våldsprevention är för att skydda kvinnor och barn från mäns våld. I likhet med Katz kopplar Berkowitz samman mäns våld mot män med mäns våld mot kvinnor

¹⁹ Studien bestod av 155 deltagare från manliga studentföreningar vid ett universitet. Medelåldern var 20 år. Deltagarna var indelade i två programgrupper och en kontrollgrupp.

²⁰ I studien slumpades deltagare till program- eller jämförelsegrupp. De gjorde förtester, eftertester och en uppföljningsmätning efter sju månader.

och barn. Han väljer därför, i sitt preventionsarbete, att alltid beröra flera våldsformer. Vidare poängterar Berkowitz utmaningen i att få män att börja engagera sig i våldspreventionsarbetet. Ett viktigt första steg är att själv reflektera över sin relation till våld och ta avstånd från våld. Nästa steg är att få män att ta ansvar för mäns våld. Precis som i de tidigare presenterade programmen är det av vikt att undvika motstånd och därför bör män tilltalas som *partner* i arbetet att förebygga våld.

Berkowitz påtalar också vikten av att arbeta i enkönade grupper. Forskning visar att män kan påverka varandra positivt. För att få med sig män behövs kritiska diskussioner om stereotypa tolkningar av män och fokus bör ligga på alternativa sätt att vara man på. Berkowitz är tydlig med att arbetet med att engagera män i icke-våldsarbetet måste gå hand i hand med det arbete feminister gjort under lång tid och som banat väg för dagens arbete mot mäns våld.

Nedan följer en presentation av programmet The Men's Project som dels fokuserar på sociala normers inverkan, dels har ett åskådarperspektiv. Programmet som används i utvärderingarna har utvecklats av Alan Berkowitz och används i stor utsträckning bland manliga förstaårsstudenter på universitet i USA. Programmet har utvecklats från mitten av 1990-talet, det har utvärderats och reviderats 2000 och 2006. Programmet har effektutvärderats vid två tillfällen (Lobo 2004, Gidycz, Orchowski & Berkowitz 2011).

Teoretisk grund och idé om förändring

Forskning om hur sociala normer kring genus och sexuellt våld inverkar ligger till grund för programkonstruktionen. Det övergripande målet med The Men's Project är att minska mäns sexuellt aggressiva beteenden och inte bara påverka attityder. En central idé i en så kallad socialnormsats är att unga män ofta har missvisande uppfattningar om andra jämnåriga mäns attityder och beteenden relaterat till sexuellt våld.

I en studie av Fabiano et al. (2003) framkom att män underskattar andra mäns och kvinnors syn på hur viktigt det är med samtycke vid sexuellt umgänge, samt andras villighet att ingripa i situationer där sexuellt våld eller utnyttjande förekommer. För att få fatt i glappet mellan unga mäns uppfattningar om egna och andras åsikter, ställs först frågor om deltagarens åsikter i frågan, sedan ombeds deltagaren att förmedla sin föreställning om hur andra eventuellt skulle svara på samma fråga. Resultatet visar signifikanta skillnader mellan deltagarnas egna attityder kring samtycke och ingripanden och vad de trodde att de andra männen tyckte. Att få unga män att inse glappet mellan hur en grupps verkliga sociala normer ser ut och hur de föreställer sig andras normer kan vara en av vägarna till förändring. Att inse att det är många som tycker och tänker på liknande sätt som en själv kan engagera män. Att engagera män i arbetet för social rättvisa ses som en nyckelfaktor för att få slut på våld mot kvinnor (Fabiano et al. 2003).

Mål och innehåll

The Men's Project fokuserar på sexuellt våld. Den bakomliggande tanken är att en förövares föreställningar om genus, relationer och sexualitet påverkar dennes förutsättningar att genomföra och rättfärdiga sexuella övergrepp. Missuppfattningar om i vilken grad unga mäns vänner håller med om våldtäktsmyter och är sexuellt aggressiva, kan pressa enskilda män att "göra likadant" för att de tror att "det är så en kille ska vara". Programmet har mot denna bakgrund dessa mål (Gidycz et al. 2011):

- Minska acceptans av våldtäktsmyter och negativa attityder gentemot kvinnor.
- Öka riktigheten i mäns uppfattning om andra mäns attityder och beteenden.
- Skapa lämpligare normer vad gäller beteenden relaterade till sexuella övergrepp.
- Öka prosociala åskådarbeteenden och stöd till offer.
- Öka förståelsen av samtycke.
- Minska sexuellt aggressiva illgärningar.

Lobos (2004) variant av programmet The Men's Project beskrevs som en kombination av föreläsningar och smågruppsmetodik. Interventionen inleddes med frågan "Vad är svårt med att vara man på Ohio-universitetet?". Frågan besvarades av de manliga studenterna på universitetet. Nästa steg var att definiera dels begreppet sexuella övergrepp, dels hur utbrett fenomenet var. Momentet avslutades med att deltagarna fick berätta om sina reaktioner på innehållet. Utifrån vinjetter eller fallbeskrivningar diskuterade gruppen kommunikation i sexuella situationer och samtycke. Mäns ansvar för att förhindra sexuella övergrepp underströks. Vidare fick deltagarna också möjlighet att tala om hur de upplevt andra mäns sexistiska språk eller påtvingande beteenden. De diskuterade även hur mäns sexuellt aggressiva beteenden påverkar andra män och hur var och en kan ingripa.

Det något reviderade programmet som Gidycz et al. (2011) använde bestod av en utbildning med fokus på sociala normer och åskådarangripanden. Syftet med programmet var att bygga empati, diskutera samtycke, korrigera missförstånd kring sociala normer samt att ingripa som åskådare. I en första del försökte programmet skapa empati och möjliggöra förändring av männens förståelse av maskulinitet genom att deltagarna fick möjlighet att dela hur sexuella övergrepp påverkar kvinnor i deras liv. Därefter följde en kritisk diskussion för att utmana våldtäktsmyter.

I en andra del definierades samtycke för att sedan konkretiseras med hjälp av specifika scenarier som deltagarna fick diskutera. En viktig komponent bestod av att korrigera missförstånd kring sociala normer, där en lokal undersökning visade hur obekväma män var med andra mäns opassande språkbruk och beteenden, relaterade till sexuella övergrepp. Redovisningen av undersökningen tillsammans med att deltagarna fick dela med sig av personliga erfarenheter syftade till att underminera traditionella uppfattningar om manlighet. En avslutande del uppmuntrade majoriteten av män att ingripa som åskådare för att stoppa de sexuella övergrepp som en minoritet av männen på universitetet stod för. Vid booster-sessionen efter fyra månader repeterades programinnehållet.

Omfattning, genomförande och deltagare

Programmet bestod av en session vars längd varierade från 1,5 timme till två timmar. Efter fyra månader följdes sessionen upp med en booster-session på en timme. Programmet leddes av en utbildad manlig student, vilket tyder på någon form av kamratutbildning, där jämnåriga personer i en liknande situation förmedlade kunskap i syfte att lättare nå fram med budskapet. Studenten som ledde, fick en utbildning som omfattade mellan 20 och 25 timmar och innehöll metodik, diskussioner, rollspel och handledning utifrån manualen (Gidycz et al. 2011).

Programmet har utvärderats vid två tillfällen. Vid det första tillfället rapporterade 93 personer (24 procent) av de 342 deltagarna att de gjort sexuellt aggressiva handlingar någon gång mellan 14 och 17 års ålder (Lobo 2004).²¹ Vid det andra tillfället rapporterade 46 personer (7 procent) av de 635 deltagarna att de begått sexuellt aggressiva handlingar från 14 års ålder fram till förmätningen. Det var 33 av 46 personer som rapporterade att de tvingat någon till sexuell kontakt eller gjort ett våldtäktsförsök, medan 13 rapporterade att de begått våldtäkter under tonåren (Gidycz et al. 2011).²²

Utvärderingarnas design och resultat

Båda utvärderingarna har rigorös design.²³ Skattningsformulären som användes förväntades mäta förändringar i deltagarnas kunskap, attityder och beteenden. De två utvärderingarna visade på olika effekter. I Lobos utvärdering (2004) har männen som deltagit fått mer kunskap. De svarade mer prosocialt efter insatsen än innan. När det gäller attitydförändringar fick inte insatsen någon större effekt. Det gick inte att finna några signifikanta effekter på vare sig acceptans av våldtäktsmyter²⁴, traditionella könsroller²⁵ eller obehag inför och villighet att gripa in när andra män uppträder opassande²⁶. Utvärderingen av Gidycz et al. (2011) visade inte heller förändrade effekter på våldtäktsmyter eller stereotypa könsroller. När det gällde tester av hur deltagarna tror att andra tänker visar de att deltagarna tillskriver andra attityder som är mer våldtäktsstödande än sina egna. Vid uppföljningen hade inte de manliga studenternas åsikter om andra ändrats. Gidycz utvärdering visar att programmet inte påverkade deltagarnas sociala perception, det vill säga inte förändrade deras uppfattning om andras attityder.

²¹ Vid första tillfället (Lobo 2004) deltog 342 manliga psykologistudenter. De flesta som deltog var mellan 17 och 18 år. Majoriteten definierade sig som "vita". I princip alla definierade sig som heterosexuella (98 procent).

²² I den andra utvärderingen (Gidycz et al. 2011) deltog 635 män frivilligt i utvärderingen. De allra flesta män i studien var mellan 18 och 19 år. Av männen identifierade 98 procent sig som heterosexuella och 91 procent identifierade sig som vita.

²³ I utvärderingen av Lobo (2004) randomiserades deltagarna till antingen experiment- eller kontrollgrupp och fick göra ett förtest och uppföljningsmätningar vid tre och sju månader. I utvärderingen av Gidycz et al. (2011) pågick programarbetet i över två år, där deltog sex stycken studentboenden per år som slumpades till antingen kontroll eller program. En förmätning gjordes för både programgrupper och kontrollgrupper. Därefter en uppföljningsmätning efter fyra månader, som genomfördes före booster-sessionen, och ytterligare en uppföljningsmätning efter sju månader.

²⁴ Illinois Rape Myth Acceptance Scale (IRMA-SF), 20 frågor som mäter acceptans av våldtäktsmyter.

²⁵ Hypergender Ideology Scale (HGIS), 19 frågor som mäter stereotypa könsroller.

²⁶ Reactions to Offensive Language and Behavior Scale (ROLB), 26 frågor om obehag och villighet inför att konfrontera andra mäns opassande beteenden, likväl som uppfattningen om andra mäns inställning till att konfrontera samma beteenden.

Både Lobo (2004) och Gidycz et al. (2011) undersökte deltagarnas sexuella aggression²⁷. Resultatet i Lobos utvärdering visade att programmet inte hade någon signifikant effekt för självrapporterade sexuellt aggressiva beteenden bland de som deltog i programmet. Däremot visade utvärderingen av Gidycz et al. (2011) en minskning av sexuellt aggressiva beteenden. Vid uppföljningen efter fyra månader rapporterade nämligen 1,5 procent av männen i programgruppen att de utövat sexuellt aggressiva handlingar, jämfört med 6,7 procent av männen i kontrollgruppen. Däremot visar inte utvärderingen någon effekt på ingripanden. Männens sannolikhet att ingripa som konstruktiva åskådare vid olämpliga dejtingsituationer²⁸ uppvisade inte någon effekt av programmet.

Två utvärderingar av ungefär samma program ger olika resultat. Den första utvärderingen av Lobo (2004) visar i princip inte några resultat alls, medan utvärderingen av Gidycz et al. (2011) till och med kan uppvisa en beteendeförändring för självrapporterad sexuell aggressivitet. Några tolkningsnycklar för att förstå detta ger Lobo i sin diskussion. Frånvaron av resultat menar hon kan bero på lång uppföljningstid. Det är känt att attitydförändringar syns direkt efter en intervention men återgår efter några månader. Att inga förändringar sker vad gäller våldtäktsmyter kan också bero på så kallade golffeffekter. Det vill säga att när interventionen startade svarade deltagarna redan så pass bra att programmet inte kan göra resultatet bättre. Skalorna som mäter våldtäktsmyter kan vara inaktuella och kan behöva uppdateras eller mäta attityder på ett mer implicit sätt. En viktig slutsats är dock att en kort enstaka insats (utan booster-session) inte är tillräcklig. Lobos utvärdering visade också att några deltagare uppvisat motstånd mot programmets innehåll genom att motsätta sig kopplingen mellan sexistiska attityder och förtryckande beteenden. Några av deltagarna såg inte heller något problem med attityder som stödjer våldtäktsmyter och förtryckande beteende och ville därmed inte förändra situationen, vilket också kan ha påverkat andra i gruppen (Lobo 2004). En skillnad mellan utvärderingarna är att deltagarna i Lobos studie i stort sätt var främlingar för varandra, medan deltagarna i Gidycz et al. (2011) bodde i samma studenthem och därmed kände varandra. Resultatet av utvärderingarna av The Men's Project visar hur svårt det kan vara att mäta attityder och beteenden.

Förändra ungas våld i nära relationer med hela skolan-ansats

Dating violence (dejtingvåld) är ett väl etablerat begrepp i USA, men i Sverige finns nästan inte uttrycket. Det specifika med dejtingvåld är åldersaspekten – begreppet fångar ungas erfarenheter av våld i nära relationer. Centers for Disease Control and Prevention (2012), definierar tonåringars dejtingvåld som "*Fysiskt, sexuellt eller psykologiskt/emotionellt våld inom en dejtingrelation*" (Centers for Disease Control and Prevention 2012) (vår översättning).²⁹ Att dejta kopplas till början av en kärleksrelat-

²⁷ Sexual Experiences Survey (SES), 10 frågor som mäter sexuellt aggressiva beteenden och är konstruerat för att identifiera förövare.

²⁸ Sexual Social Norms Inventory, mäter normativa attityder och beteenden relaterat till sexuella övergrepp. Skalan har en delskala för åskådaringripanden.

²⁹ "*The physical, sexual or psychological/emotional violence within a dating relationship*".

ion för unga. Fasen när unga börjar lära känna varandra. Fasen efter dejting verkar handla om att ha hittat sin livskamrat för en längre tid och vara på väg in i vuxenlivet (Roberts 2009).

Safe Dates

Safe Dates fokuserar på dejtingvåld och är det enda av de sju programmen som vilar på en hela skolan-ansats.³⁰ Interventionen äger rum på flera nivåer samtidigt. Kommunala hjälpinsatser aktiveras, interventioner sker på skolor där elever tar del av en kampanj, spelar teater och har lektioner med fokus på dejtingvåld. Safe Dates är dessutom det enda av de sju programmen som kan kallas evidensbaserat. För att program ska få bära den etiketten krävs det upprepade utvärderingar som visar god effekt.

Teoretisk grund och idé om förändring

Safe Dates vilar på social inlärningsteori. För teorier kring genus är det inte lika tydligt vilken genusansats som programmet vilar på. Resonemangen om att utmana könsstereotyper kan tolkas som att programmet bygger på en teori om att genus kan ändras och därmed förstås som något föränderligt. Det går att utläsa av resonemangen att programmet syftar till att utmana traditionella könsuppdelningar i relationer, familj och sexualitet, där män förväntas ha tolkningsföreträde och större handlingsutrymme. Detta tolkar vi som uttryck för att Safe Dates har en genusförändrande ansats. I linje med genus förstås våld som inlärt, men dock som avvikande beteende. Med andra ord, det är inte vem som helst som blir våldsam mot sin partner eller sina vänner. Både tjejer och killar kan vara förövare och offer för dejtingvåld (Foshee et al. 1998, Foshee, Linder, MacDougall & Bangdiwala 2001). Därför vänder sig programmet till båda könen i könsblandade grupper.

Mål och innehåll

Safe Dates hade som mål att:

- motverka normer som legitimerar dejtingvåld
- utmana könsstereotypisering
- utveckla deltagarnas konflikthanteringsförmåga
- ge kunskap om hur och var man kan få hjälp samt stöd vid erfarenheter av våld.

Programmet består av skol- och kommunövergripande insatser. Det som sker i skolan är bland annat en pjäs som handlar om dejtingvåld. Den sätts upp med elever ur åttonde och nionde klass på skolan. Parallellt med pjäsen pågår en lektionsserie på nio träffar med eleverna i åttonde respektive nionde klass. Lektionernas tema är hälsosamma relationer och dejtingvåld. Varje lektion struktureras kring ett tema. Lektionsserien börjar med att fråga hur eleverna vill att en relation ska fungera. Nästa steg är att

³⁰ Internationellt talas det om "Whole-school-approach". I Sverige skriver Flygare et al. (2011) om en *hela skolan-ansats* i samband med deras granskning av mobbningprogram.

definiera vad som är dejtingvåld. Lektionsserien avslutas med samtal om vad eleverna kan göra för att hjälpa andra, hur de kan ta sig ur en våldsam relation och vilken hjälp de kan behöva i så fall och var den rätta hjälpen finns. Metoderna som används är i första hand interaktiva såsom rollspel, spela spel som berör temat och smågruppsdiskussioner. Efter avslutad lektionsserie deltar de elever som vill i en affischtävling som handlar om att förebygga dejtingvåld. Vilka tre affischer som vinner för att sedan pryda skolan och andra kommunala platser bestäms av eleverna som röstar på de olika alternativen. Det som sker på en mer övergripande kommunal nivå är att kommunernas hjälpapparat kring våld – för både utsatta och användare av våld – presenteras och diskuteras med eleverna. Allt för att öka chanserna att den som blir utsatt eller utsätter andra ska veta vart den kan vända sig för att få stöd och hjälp. De kommunövergripande insatserna vänder sig även till elevernas föräldrar. Både tjejer och killar tar del av samma upplägg i könsblandade grupper.

Omfattning, genomförande och deltagare

Lektionsserien bestod av nio lektioner à 45 minuter. Programmet genomfördes av lärare i skolan som deltagit i en 20 timmar lång utbildning i att leda Safe Dates. Vidare har en mängd olika myndighetspersoner erbjudits utbildning vid 20 olika tillfällen för att sprida kunskapen om unga och dejtingvåld. Safe Dates har testats i många skolor, alla har dock inte genomfört en utvärdering. Fjorton skolor ingår i utvärderingarna. Anledningen till att programmet vände sig till elever mellan 14 och 15 år handlar om föreställningar om när de flesta börjar dejta. Förhoppningen är att seriösa relationer inte har påbörjats vid 14 års ålder. Ambitionen var att komma med en insats om hälsosamma relationer innan ungdomarna börjat dejta. Det visade sig dock vid förmätningen att många redan hade börjat dejta (70 procent). Det var 2 344 elever som erbjöds att delta i studien. Av dem deltog 1 700 elever i utvärderingen som gjordes 1994 och av dessa var hälften flickor.

Utvärderingarnas design och resultat

Utvärderingen av Safe Dates har en rigorös design.³¹ Foshee et al. (1998) använde mätinstrument som fångade fysiskt, psykiskt och sexuellt våld både för brottsoffer och för förövare.³² Mätningar med samma självskattningsskalor, gjordes både före och efter programinsatsen samt vid flera uppföljningar. Sammantaget har uppföljningsdata samlats in i fem omgångar. Efter 1 månad, 1 år, 2 år, 3 år och 4 år (Foshee et al. 2005). Vid förmätningen fick eleverna svara på frågor om egna erfarenheter av våld. En tredjedel, 34 procent, av killarna hade någon gång blivit utsatta av sin flickvän och 37 procent av tjejerna hade någon gång blivit utsatta av sin pojkvän (Foshee et al. 2000). Det tyder på att både tjejer och killar använde dejtingvåld. Unga män stod däremot för det grövre och mer allvarliga våldet

³¹ Fjorton skolor deltog i den första effektutvärderingen där sju skolor fick delta i programmet, sju skolor tog endast del av information om vilken hjälp som fanns att få vid våldserfarenheter. Vilken skola som blev programskola respektive jämförelseskola slumpades fram (Foshee 1998).

³² Physical Violence Victimization and Perpetration (Foshee 1996, Foshee et al. 1998). Sexton frågor som mäter fysiskt våld i dejtingrelationer. Psychological Abuse Victimization and Perpetration (Foshee 1996, Foshee et al. 1998). Fjorton frågor som mäter psykologiskt våld i dejtingrelationer.

gentemot kvinnliga partner. När det kom till sexuellt våld var det endast tjejer som rapporterade om utsatthet (Foshee et al. 2005).

Samtliga uppföljningar visade att de tonåringar som deltagit i Safe Dates, i jämförelse med de som inte gjort det, rapporterade signifikant mindre användning av psykologiskt, lindrigt fysiskt och sexuellt dejtingvåld, samt var mindre utsatta för lindrigt fysiskt dejtingvåld. Däremot fanns en svag program-effekt för tjejers utsatthet av sexuellt våld vid alla uppföljningar. Safe Dates fungerade lika effektivt för tjejer som för killar och för vita som för icke-vita. Effekterna medierades, eller drevs, av förändringar i dels normer för genus och dejtingvåld, dels kunskap om var hjälp fanns att få. Färdigheter i konflikthantering drev inte den minskade våldsanvändningen. Programmet förändrade inte utsatthet för psykologiskt våld och fler exempel på psykologiskt våld kan därför behövas i interventionen, poängterar Foshee. Det som är unikt för Safe Dates är att förändringarna håller i sig över flera år (Foshee et al. 2005).

Ett möjligt skäl till att effekterna håller i sig över tid är att insatserna gjordes tidigt, i början av elevernas dejtingkarriärer, det vill säga i åttonde och nionde klass (Foshee et al. 2005). Att det våldsamma beteendet minskade kopplade Foshee samman med att det samtidigt skedde en attitydförändring mot mindre tolerans för våld i dejtingrelationer. Förändras inte attityderna är det svårare att få till en beteendeförändring (Foshee et al. 1998). Vidare poängterade Foshee vikten av att just motverka psykologiska eller psykiska kränkningar eftersom det kan förstås som det första steget mot det grövre fysiska våldet. Resonemanget påminner om våldets kontinuum som förts i de tidigare presenterade programmen (jfr Kelly 1988). Programmet verkade dock inte ha fått unga som befinner sig i en destruktiv och våldsam relation att ta sig ur relationen (Foshee et al. 1998). En förklaring kan vara att de som deltog i programinsatsen dejtade partner som antingen var äldre eller yngre och som inte har tagit del av insatsen. En annan tolkning var att Safe Dates inte kommer åt den problematiken.

De kommunövergripande insatserna som syftade till att få mer kunskap om hjälpapparaten visade i både för- och eftermätningen att ungdomarna i första hand använde sig av vänner och föräldrar. Behovet av de kommunala hjälpinsatserna visade sig vara låg. De som dock deltog i insatsen hade större koll på hjälpinsatserna jämfört med kontrollskolorna, men de sökte inte mer stöd. Det stöd eleverna ville ha hittade de hos vänner men också hos föräldrar.

Lovande kampanjer

I arbetet med att motverka mäns våld har kampanjer varit en välanvänd metod. Om dessa minskar mäns våld är svårt att utvärdera (WHO 2009a). Kampanjer tillsammans med andra insatser, till exempel lektionsupplägg, har visat sig vara fruktbara kombinationer (jämför BITB och Safe Dates). Här följer två kampanjer som har utvärderats och som anses ha lovande effekter på mäns våld.

Know Your Power

Forskargruppen som utvecklat programmet BITB har utifrån detta tagit fram kampanjen Know Your Power och utvärderat den vid tre tillfällen. För det första som en affischkampanj i en pilotstudie (Potter, Stapleton & Moynihan 2008). För det andra gjordes dessa affischer om utifrån deltagarfeedback och utvärderades i större skala (Potter, Moynihan, Stapleton & Banyard 2009). För det tredje har bilderna från affischkampanjen utvecklats till en multimediekampanj (Potter, Moynihan & Stapleton 2011). Budskapet i Know Your Power är detsamma som i BITB: Du kan alltid göra något för att motverka våld. Kampanjen har utvecklats sedan 2004 och förändras fortlöpande (Potter et al. 2011).

Teoretisk grund och idé om förändring

Kampanjen bygger på både teoretisk och empirisk forskning som visar att sexuellt våld och våld i nära relationer är nära kopplat till vilka normer som råder både i närsamhället och bland kompisar. Detta tillsammans kan sägas understödja hur våld och tvång hanteras. Kampanjen bygger vidare på programmen BITB och visar hur konstruktiva åskådarbeteenden kan gestalta sig för en vidare målgrupp. Kampanjen Know Your Power ska ses som ett komplement till programmet BITB och inte som en ersättning.

Mål och innehåll

Målet med kampanjen är dels att utbilda om vilken betydelse åskådarbeteenden har för att minska våld mot kvinnor, dels att gestalta prosociala åskådare som griper in. Syftet med att skapa en mediekampanj om sexuellt våld och våld i nära relationer med fokus på åskådarrollen, var att undersöka om åskådaringången skapade mindre motstånd hos betraktaren, vilket har varit andra kampanjers problem. Fokus på vem som utövar och vem som blir utsatt har även inom kampanjvärlden haft kontraproduktiva effekter.

Kampanjen bestod initialt av fyra affischer med en typisk situation från studenters liv och gav exempel på konstruktiva och säkra åskådaringripanden. Arbetet med att ta fram kampanjen har skett i en multidisciplinär arbetsgrupp. Deltagarna till gruppen valdes utifrån sin kunskap om närområdet. Kunskaperna om våld mot kvinnor i arbetsgruppen varierade. Några var väl orienterade i ämnet, medan andra ibland uttryckte både våldtäktsmyter och könsstereotyper. Arbetsgruppen bestämde sig för att kampanjen skulle erbjuda konkreta handlingsalternativ vid risk för våldsamma situationer och därmed lära ut önskvärda beteenden på ett kostnadseffektivt sätt för en vidare grupp människor i ett närsamhälle. Kampanjen testades i fokusgrupper med studenter för att få feedback på hur affischerna fungerade så att språket stämde överens med målgruppens sätt att uttrycka sig.

Totalt bestod kampanjen av fyra affischer där konstruktiva åskådarbeteenden modelleras i situationer där det finns risk för våld mot kvinnor. Kärnbudskapet för kampanjen blev: *"Du har makt. Kliv in. Säg till. Du kan göra skillnad"*³³ (Potter et al. 2008) (vår översättning). Forskargruppen har också tagit fram affischer som tar upp sexuellt våld och våld i nära relationer riktat mot hbt-personer och utvärderar för närvarande dessa. Vidare arbetar de med att utveckla affischer som behandlar sexuellt våld mot funktionshindrade (Potter et al. 2011). Affischerna från publicerade utvärderingar (Potter et al. 2008, 2009, 2011) presenteras nedan:

- Den första affischen iscensätter en fest i ett hem där en ung man leder en redlös ung kvinna uppför trapporna till övervåningen. Två av hennes vänner uppmärksammar det som håller på att hända och diskuterar vad de ska göra. Tjejerna säger: *"Vad gör den där killen?" "Hon är utslagen. Vi kan absolut inte låta honom ta med henne upp"*.
- En annan affisch visar en ung man som tvingar sin partner upp mot ett skrivbord i hennes studentrum, medan hon protesterar och säger att han ska släppa henne. Utanför rummet står två korridorkompisar och diskuterar vad de kan göra för att gripa in. En kille säger *"Vi borde stoppa honom"* och tjejen svarar *"Vi ringer polisen"*.
- I en tredje situation fångas tre personer som var för sig lyssnar på vänner som har utsatts för sexuellt våld. En utsatt tjej säger: *"Igår kväll ville jag inte ha sex, men han tvingade mig ... Han våldtog mig."* Vännernas svar på berättelserna blir: *"Det är inte ditt fel"* eller *"Jag tror på dig. Han våldtog dig, det händer killar också"*.
- Den fjärde och sista affischen utspelar sig längs en gata där några killar i en bil ropar sexistiska kommentarer *"Hej baby, snygg rumpa! Vill du följa med?"* efter en tjej som går längs vägen, där två åskådare protesterar. Den ena säger *"För en gång skull vill jag verkligen säga något tillbaka"* och den andre åskådaren säger *"Vi gör det ..."* och ropar *"Hallå, lägg ner det där grabben. Hon klarar sig"* (Potter et al. 2008).

Kampanjen kompletterades efter utvärderingen med en webbplats där det fanns mer information för studenter, anställda och familjemedlemmar om vad de kan göra i händelse av att de blir vittnen till våld mot kvinnor (Potter et al. 2008).³⁴

Omfattning, genomförande och deltagare

Vid den första utvärderingen 2008 satt affischerna uppe i två veckor på ett studentboende. Vid den andra utvärderingen satt affischerna uppe under fyra veckor på 285 platser på ett universitet, samt på 65 platser som omgav universitetet, där studenterna ofta fanns.³⁵

Utvärderingarnas design och resultat

Utvärderingarnas design bedömer vi som moderata,³⁶ vilket är väldigt bra eftersom det är mer komplext att utvärdera kampanjer än gruppverksamhet. Det som Potter ville mäta var kunskaper om, atti-

³³ *"Know your power. Step in. Speak up. You can make a difference."*

³⁴ Se www.know-your-power.org

³⁵ Det var 220 personer som såg affischerna en gång per dag eller mer, 36 personer såg dem flera gånger i veckan och 35 personer såg dem en gång per vecka eller mer sällan. I den första utvärderingen (Potter et al. 2008) var 145 deltagare med, 71 män och 74 kvinnor. I den andra utvärderingen deltog 372 personer (Potter et al. 2009, 2011).

³⁶ Vid första utvärderingen deltog fyra studentkorridorer från två studentboenden. De randomiserades till antingen kontroll- eller kampanjkorridor. Studenterna bjöds på pizza och fick fylla i ett förtest innan affischerna sattes upp i experimentkorridorerna. Affischerna satt uppe

tyder till och handlingar för att minska förekomsten av sexuellt våld. Första utvärderingen visade en signifikant skillnad mellan kampanj- och kontrollgrupp i antal prosociala beteenden som kampanjgruppen kunde räkna upp efter att ha tagit del av kampanjen jämfört med kontrollgruppen (Potter et al. 2008). Kampanjen verkar, med andra ord, vara effektiv för kunskapsförändring. Kampanjen gör betraktaren medveten om vilka prosociala åskådarbeteenden som finns.

I den andra utvärderingen var inte skillnaderna mellan kampanjgrupp och kontrollgrupp lika tydliga. Där visade sig ingen effekt på kunskap kring mäns våld. När det gäller att vilja engagera sig i frågan visade kampanjgruppen sig vara mer villig jämfört med kontrollgruppen. Detsamma gällde viljan att gripa in. Resultatet från den andra utvärderingen visade också att de studenter som själva hade befunnit sig i liknande i situationer eller i alla fall kunde identifiera sig med situationerna på affischerna, var signifikant mer benägna att ingripa i en situation där sexuellt våld skulle kunna uppstå (Potter et al. 2011). Jämför man kampanj med att delta i gruppinterventioner som BITB blir det större effekt med gruppinterventioner än enbart kampanj. Huruvida effekterna av kampanjen finns kvar över tid har inte undersökts.

Men Can Stop Rape (MCSR) - Men of Strength (MOST)

Organisationen Men Can Stop Rape har arbetat länge med kampanjer. Deras kampanjbudskap³⁷ är att män som går samman och allierar sig mot andra mäns våld kan motverka våld. Genom att göra upprepade kommunövergripande kampanjer som kombineras med samtalsgrupper främst för unga män, så kallade MOST (Men Of Strength) clubs, förväntas unga, men också vuxna, män bli så engagerade att de vill gå samman och arbeta mot mäns våld. Förhoppningen är att förmedla att ”*vi kan alla förändra situationen*”. Utgångspunkten, precis som i de övriga programmen, är att inte peka ut män som förövare utan som några som kan stoppa våldet genom att ta avstånd från mäns våld – i detta fall speciellt sexuellt våld.

Teoretisk grund och idé om förändring

MCSR:s kampanjer och MOST clubs grundar sin förståelse av genus på begreppen *dominant story of masculinity* och *the counterstory of masculinity*. Begreppen är skapade av Hilde Nelson och omskrivna i boken *Damaged Identities: Narrative Repair* från 2001. Den dominanta berättelsen om manlighet handlar om berättelser som stärker traditionell manlighet, med andra ord män som överordnade kvinnor. I motståndsberättelser om manlighet påtalas berättelser som bryter med traditionella förväntningar. Berättelser som breddar mäns beteendepertoar har till syfte att skapa ett moraliskt skifte mot

under två veckor och därefter fick de boende fylla i eftertester och äta mer pizza (Potter et al. 2008). Vid den andra utvärderingen genomfördes endast eftermätningar (Potter et al. 2009). Efter att affischkampanjen visats på hela universitetet under en månad, utlyste forskargruppen en tävling via universitetets studentportal. En iPod lottades ut till de som deltog i en webb-baserad enkät. Enkäten bestod av ett antal attitydfrågor om prevention av sexuellt våld, frågor om huruvida de hade sett affischkampanjen där de fyra affischerna visades på bild, samt några demografiska frågor.

³⁷ En länk till deras kampanj: <http://www.youtube.com/watch?v=r478wczldOI>.

mer prosociala manliga beteenden (Andersson 2011). Ambitionen är att uppmuntra män att prata med varandra kring de motsägelsefulla förväntningar som finns på män. Samtalen förväntas öppna för att den traditionella manligheten dör ut. MCSR vill att följande berättelser ska ta över: att män är lika känslomässiga som kvinnor; att majoriteten av män inte utnyttjar kvinnor sexuellt och att män har kapacitet att bli bra förskollärare och omsorgsgivare (Andersson 2011).³⁸

Mål och innehåll

MCSR:s övergripande mål är att:

- medvetandegöra killar om den dominanta berättelsen om manligheten och dess skadliga inverkan
- skapa färdigheter som möjliggör för killar att utmana den dominanta berättelsen om manlighet
- hjälpa killar att skapa andra och fler berättelser om manlighet
- få killar att alliera sig mot mäns våld – speciellt sexuellt våld – mot kvinnor.

MOST clubs mål är att:

- förse unga män med en trygg och stödjande plats att hänga med vänner
- förmedla en förståelse av hur traditionell manlighet kan vara orsak till sexuellt våld och andra former av våld mot kvinnor
- exponera unga män för en mer hälsosam och icke våldsamt manlighet
- utveckla mäns vilja och kompetens att agera mentorer och alliera sig med kvinnor
- fungera som ett nav för social rättvisa och icke-våld.

MOST clubs är samtalsgrupper för unga män som ska omdefiniera manlighet och våld, men grupperna ska också bli sammanhang där killar kan känna sig hemma och trygga. Teman som diskuteras är: den dominanta berättelsen om manlighet; föreställningar om kön, sexualitet och våld; alternativa berättelser om manlighet; socialt ansvarstagande; stödjande vänskap.

Omfattning, genomförande och deltagare

I vanliga fall pågår MOST clubs i 16 till 22 veckor, men de kan pågå under ett helt skolår om så önskas. Omfattningen är flexibel. Grupperna beskrevs som öppna vilket betyder att deltagarna kan bytas ut och förnyas under pågående grupp. Gruppledarna i MOST clubs var personer kopplade till kvinnojourer i Kalifornien (Kim & White 2008). Eleverna som deltog i utvärderingen var mellan 14 och 18 år och både tjejer och killar. Endast killar deltog i MOST clubs. I Anderssons utvärdering (2011) var majoriteten 13 år och gick i årskurs åtta. Antalet deltagare var 58 stycken som fördelades i sju olika MOST clubs. Alla deltagare var killar.

³⁸ "Men are just as emotional as women; the majority of men do not take advantage of women sexually; and many men have the capacity to be good pre-school teachers and caretakers" (Andersson 2011, s. 3).

Utvärderingarnas design och resultat

I utvärderingen av Kim och White (2008) har fem skolor genomfört MOST clubs samt jämförts med en kontrollskola där inga grupper genomförts. Utvärderingens design är med andra ord moderat.³⁹ För att kunna mäta kampanjens effekter på ungas attityder gentemot sexuellt våld behövde forskarna först få reda på hur många som sett kampanjen eller deltagit i MOST clubs (Kim & White 2008). Detta skapade följande alternativ:

- **Ingen exponering:** Personen har ingen vetskap om MOST Clubs och har inte tagit del av budskapet "*Min styrka är inte till för att skada*"⁴⁰ (vår översättning).
- **Någon exponering:** Betyder att en av ovan är uppfyllda, antingen har personen hört budskapet eller känner till MOST Clubs.
- **Full exponering:** Betyder att personen tagit del av båda dimensionerna, känner till budskapet och MOST clubs och känner någon som deltagit.

Mätinstrumentet försöker säga något om chansen att kampanjens eller samtalsgruppernas budskap minskar ungas tolerans av våld, framför allt sexuellt våld, jämfört med de som inte tagit del av insatsen.⁴¹ Resultatet visade att de ungdomar som fått någon exponering svarade mer prosocialt på påståendet om sexuellt våld. Exempelvis var det 19 procentenheter större chans att ungdomarna som fått någon exponering, inte skulle bejaka påståendet att *sex med en person som samtycker på grund av berusning eller droger, är okej*, jämfört med ungdomar med ingen exponering. De som fått full exponering svarade än mer prosocialt än de som endast fått någon exponering. Sammanfattningsvis visade resultatet att full exponering påverkade killar till att förändra sina attityder i en positiv riktning.

Kim & White (2008) påpekade att när unga mellan 13 och 18 år svarade på frågan *vad tycker och tänker du kring sexism och rasism?* förmedlar ungdomarna låg tolerans, men trots det verkar många unga bete sig sexistiskt och rasistiskt. Det råder ett glapp mellan att tänka kring sexuellt våld och att agera praktiskt (jfr Jeffner 1997, Berg 2005). Vidare diskuterar Kim & White precis i linje med exempelvis The Men's Project, att om killarna fick veta att majoriteten av killar egentligen har låg tolerans för sexistiska och rasistiska beteenden, skulle kanske killars vilja att lägga sig i påverkas positivt. Med andra ord, om killar visste att fler tyckte som de kanske det blir lättare att gripa in.

Det som Andersson (2011) mätte var deltagarnas förändring av kunskap, föreställningar, intentioner och beteende kring teman som handlade om manlighet och våld. Hon genomförde en enkät före och efter avslutad grupp. Enkäten börjar med att fråga efter kunskap och föreställningar kring de teman som samtalsgrupperna behandlat.⁴² De som deltog i MOST clubs förändrade hur de fyllde i enkäten.

³⁹ Utvärderingen (Kim & White 2008) har inte genomfört någon förmätning innan kampanjen, vilket gör resultatet svårare att värdera. Vidare är kontrollgruppen begränsad, vilket också gör det svårt att säga något om kampanjens effekter.

⁴⁰ "*My strength is not for hurting*".

⁴¹ Måttet de använder kallas *relativ risk* (RR) (Kim & White 2008).

⁴² Elevernas svarsalternativ bygger på hur mycket de håller med om påståendena *håller helt med till håller inte med alls*. Frågorna handlade om den dominanta berättelsen om manlighet, motstånd-/alternativa berättelser om manlighet, socialt ansvarstagande, föreställningar om exempelvis våldtäktsmyter och vänskapsstöd (Andersson 2011, s. 4).

Efter avslutad grupp tog de avstånd från de flesta påståenden som stödjer den dominanta berättelsen om manlighet. Redan innan killarna deltog i MOST clubs svarade de prosocialt på påståenden om alternativa sätt att vara man på, vilket tyder på att de redan innan tog ett visst avstånd från den dominanta berättelsen om manlighet. Mer precist, 82 procent av medlemmarna svarade att de hade större förståelse för konsekvenserna som den dominanta berättelsen av manlighet kan orsaka. Två tredjedelar, 67 procent, svarade att de trodde att de kunde spela en roll i att minska våld i skolan och i kommunen. Något mindre andel, 65 procent, svarade att de kommer att berätta för andra om mäns våld mot kvinnor och andra män och 61 procent svarade att de hade engagerat sig i arbetet att få skolan eller kommunen fri från mäns våld mot kvinnor och mot andra män.

Deltagarnas förhållningssätt till socialt ansvarstagande och att stödja vänner förändrades dock inte av att delta i MOST clubs. Ett av programmets viktigaste mål är att få killarna att vilja lägga sig i och stödja både utsatta tjejer och utsatta killar. Före insatsen var deltagarna inte så motiverade att lägga sig i, men efter insatsen var de mer benägna att överväga att lägga sig i. Relationen till den som utsätter spelar dock roll. Om den som utsatte var en nära vän var killarna mindre benägna att lägga sig i (Andersson 2011).

Resultatet visar att samtal över tid som problematiserade den dominanta berättelsen om manlighet och som synliggjorde möjliga alternativ verkade mobilisera unga män att arbeta mot mäns våld mot kvinnor och andra män. Men när det gällde att ingripa mot sin bästa vän verkade MOST clubs upplägg inte vara tillräckligt motiverande. Andersson (2011) resonerade kring om rädslan för att förlora vänskapen försvårade ingripandet. Hennes förslag är att MOST clubs-upplägget behöver kompletteras med samtal kring detta tema. Om MOST clubs kan få sina medlemmar att vilja lägga sig i även om nära och kära betar sig illa finns det potential i programmet, menar Andersson.

Diskussion

Syftet med artikeln var att ge en sammanställning av vetenskapligt utvärderade effektiva, framförallt primär och universellt, våldspreventiva metoder med genusperspektiv riktade till pojkar och unga män. Utifrån syftet har vi formulerat ett antal urvalskriterier som styr resultatet. Nedan analyserar och jämför vi vårt resultat med annan våldspreventionsforskning. Vi avslutar med rekommendationer riktade till praktiker som vill lära av, prova eller implementera omvärldens arbetssätt för att förebygga våld bland unga i Sverige.

Tjugotvå effektutvärderade metoder med genusperspektiv internationellt, varav två i Norden

Ett huvudresultat är att alla de 22 metoder vi har inkluderat kombinerar genusperspektiv med effektutvärderingar baserade på kvantitativ metodik. Internationellt finns alltså en rad exempel på effektutvärderade metoder med genusperspektiv. Däremot är det ont om sådana i Norden. Inom medicinskt, psykologiskt och socialt folkhälsoarbete förespråkas metoder som har evidens. När det gäller våldspre-

vention uppfattar vi genusvetenskap och evidensbaserad praktik i Sverige som åtskilda sfärer. I den ena genusorienterade sfären, där många icke utvärderade preventionsinsatser ingår, finns kvalitativ metodik, tydliga genusperspektiv i kombination med normkritik samt sociologisk och pedagogisk forskning. Den evidensbaserade sfären betonar kvantitativa undersökningsmetoder, saknar genusperspektiv eller andra maktperspektiv och utgår många gånger från psykologisk forskning. I ett svenskt sammanhang tillhör det inte vanligheten att dessa två så olika forskningstraditioner möts och befruktar varandra. Uttryck för detta är exempelvis Skolverkets rapport (Flygare et al. 2011) och den efterföljande kritik som följde (Olweus 2009) där de olika forskningstraditionerna krockar.

Det övergripande resultatet i artikeln kan ur ett svenskt sammanhang och utifrån en forskningstradition som i första hand fokuserar på grundforskning, betraktas som ett gott exempel på hur genusteori, kvantitativ metodik och prevention kan integreras. De 22 metoder som inkluderats i denna artikel integrerar en genusorienterad våldsförståelse med kvantifierade mätmetoder. I en nordisk kontext finns det svenska effektutvärderade anti-mobbningsprogrammet Friends (Flygare et al. 2011) som har både ett genus- och ett normkritiskt perspektiv (Berg, Sjögren & Söderström 2010). Ytterligare ett nordiskt pionjärexempel är effektutvärderingen av *Tjej- och killgruppsmetoden* gjord av Ålands Fredsinstitut (Bahar, Gritane & Jonstoj 2011). Utvärderingarna av dessa två metoder menar vi är ett första viktigt steg i att korsbefrukta genusvetenskap med evidensbaserad praktik också i ett nordiskt sammanhang.

Liten variation i våldsförhållanden, geografi, arena och ålder

Det gemensamma för alla 22 metoderna är att de framförallt har fokus på unga mäns våld mot unga kvinnor och (hetero)sexuellt våld. I princip är det endast USA som bidragit med program som också är moderat eller rigoröst utvärderade. Nästan alla program är därtill insatser i skolan eller på universitet. De flesta av insatserna riktar till åldersgruppen 18–25 år, några till unga 13–18 år och få till barn upp till 12 år. Många av programmen är utvecklade för att motverka våld i framtida relationer. Förhoppningen är att insatsen ska komma innan de unga har utvecklat stabila relationsbeteenden som blivit destruktiva. Sammantaget kan vi säga att fältet är homogent, inte så varierande i våldsförhållanden, geografi, arena för implementering eller ålder. En liknande slutsats om att variationen är liten gör också Whitaker et al. (2006) i sin sammanställning av våldspreventionsprogram.

De sju insatser som vi presenterat närmare har stor samstämmighet i våldsförhållanden med överskott av framförallt sexuellt våld, arena för implementering som främst är universitet samt ålder, där inga program riktar sig till barn. Insatserna består framförallt av korta interventioner, med allt från en till tolv sessioner. Metoderna genomfördes antingen med alla i könsblandade grupper eller, framförallt när det kommer till sexuellt våld, i enkönsade grupper. Några av programmen vänder sig enbart till pojkar eller unga män. Att variationen i ålder och arena är liten hänger samman med var det är enkelt att bedriva forskning. Den mesta forskningen i västvärlden baseras sannolikt på amerikanska studenter.

Variationen i programinnehåll är inte heller så stor, där de flesta program har någon form av åskådarperspektiv. Programmen började växa fram i början av 1990-talet och det går att skönja att de växer ur och influerar varandra. När det kommer till åskådarprogrammen spelar Berkowitz och Katz viktiga roller i hur åskådarprogrammen växer fram. När det gäller dejtingvåld väger Foshee med forskningskollegor tungt. De refereras frekvent i utvecklingen av andra dejtingvåldsprogram.

Interaktiv metodik på flera våldspreventiva nivåer ledda av både unga och professionella

Metodiken och pedagogiken som används i de sju metoderna är samtal, filmdiskussioner, skrivövningar, rollspel, teater och skapande av kampanjer. Jämfört med åskådarprogrammen använder Safe Dates och MOST en kombination av metoder, både kampanjer och gruppverksamheter. Inom preventionsfältet rekommenderas så kallade hela skolan-ansatser eller insatser med samma budskap på flera våldspreventiva nivåer. Även BITB har parallellt utvecklat en kampanj, även om effekterna av dessa två i kombination ännu inte publicerats. Genom interaktiva inlärningsmetoder och insatser på flera nivåer samtidigt följer programmen de rekommendationer som finns vad gäller bästa praktik för våldspreventiva program i skolan (Flood 2009).

De som leder programmen kan vara allt från forskare som gjort programmet till jämnåriga studenter. Alla har dock deltagit i utbildning för att kunna genomföra arbetet så bra som möjligt. Lite överraskande är att användningen av kamratutbildare är så stor. Vilket skälet till det är framgår inte av materialet. Här finns alltså en samstämmighet som går stick i stäv med rekommendationerna i exempelvis forskningssammanställningen av Vladutiu et al. (2011) som rekommenderar att använda professionella i insatserna eftersom det verkar ge bättre effekter.

De sju metoderna bygger på pragmatiska strategier för att hantera eller minska motstånd

I början på 1990-talet innehöll våldsförebyggande program ofta ett moment där problembilden kring våld målades fram. Den bilden tydliggjorde att pojkar och män oftast var de som förväntades använda och använda våld. Diskussionerna handlade om omfattning, varför och konsekvenser för kvinnor och barn. De program som utvecklats närmare 2000-talet trycker snarare på vad alla kan göra för att minska mäns våld. Samtalen handlar inte om vem som gör och konsekvenserna av våld utan vad vi kan göra åt det (jfr Berg et al. 2010).

Bakgrunden till denna glidning mot främjande fokus verkar handla om att hitta tillvägagångssätt som *inte* skapar motstånd hos deltagarna. Främst hos pojkar och unga män. Frågan om mäns våld mot kvinnor är laddad och kan väcka känslor hos många män. Reaktionen kan bli att män känner sig utpekade och anklagade för vad andra män ställer till med. Väcks mycket motstånd kan våldspreventiva insatser få kontraproduktiva konsekvenser. Våldet ökar istället för att minska. En rad olika strategier för att hantera eller föregripa motståndsreaktioner går att utläsa av de sju närmare beskrivna metoderna.

The Men's Program och The Men's Project tilltalar exempelvis män som hjälpare eller allierade för att undvika motstånd. BITB löser detta dilemma genom att visa statistik på omfattningen av mäns våld, men, statistiken förblir okommenterad. Retoriken är istället att *"vi kan alla vara med och ändra på detta, vi har alla en möjlighet att vara konstruktiva åskådare"*. Mot bakgrund av hur BITB löst risken för motstånd frågar vi oss om MVP:s mer tydliga retorik kring mäns våld skapar mer motstånd? Ingenstans i utvärderingarna diskuteras om den tydligare berättelsen om offer och förövare skapar motstånd bland de manliga deltagarna. En gissning från vår sida är att BITB som inspirerats av och utvecklats tio år senare än MVP, har tonat ner den genusrelaterade retoriken och väljer ett tilltal som inte pekar ut män eller kvinnor som förövare eller offer.

I Safe Dates är denna glidning från att skriva fram problemet till att tala i främjande retorik inte lika tydlig. Däremot omtalas tjejer som i princip lika våldsamma som killar när det kommer till att utsätta sin partner för våld. Det är möjligt att detta bidrar till att minska motståndet eftersom båda könen beskrivs som våldsamma. Sammantaget är vårt intryck att de flesta av de sju metoderna bygger på pragmatiska strategier, med andra ord, gör det som fungerar för att förebygga våld.

Olika förståelser och former av våld i preventionsarbetet

Bland programmen finns olika sätt att förstå våld. Hur våld förstås spelar roll för hur insatser och behandling ser ut (Eriksson & Berg 2011). I uppdraget fanns önskemål om att hitta genusorienterade program som förebygger våld i nära relationer, hedersrelaterat våld, hatbrott och våld mellan män. Utifrån urvalskriterierna fick vi inte med metoder som renodlat förebygger hedersrelaterat våld, samkönat våld i nära relationer, hatbrott och våld mellan män – varken nationellt eller internationellt.

Olika förståelser av våld förekommer i de utvärderade metoderna

Det som skiljer program om dejtingvåld från program som har fokus på sexuellt våld, är utgångspunkten att både tjejer och killar kan vara förövare och offer. Alltså, att tjejer står för lika mycket våld som killar. Tjejer använder det emotionella och psykologiska våldet, medan killar använder mer sexuellt och fysiskt våld (Foshee et al. 1998, 2001, Roberts 2009). Denna utgångspunkt bygger på förmätningarnas resultat som görs i samband med användning av dejtingprogram. Det förs inga resonemang om hur de förstår dels att både unga kvinnor och unga män använder dejtingvåld i liknande utsträckning, dels att ungas våldsrapportering skiljer sig från vuxnas våldsrapportering, där vuxna män i högre grad än jämnåriga kvinnor rapporterar om våldsanvändning.

I en sammanställning över mäns och kvinnors våldsanvändning understryker Kimmel (2002) att *hur* våldet analyseras men också hur undersökningen är gjord är avgörande för resultaten. Hur genus analyseras är därtill avgörande för att förstå mäns och kvinnors våldsanvändning. Utifrån förväntningar på genus så tenderar män att överskatta sin egen utsatthet och underskatta sin våldsanvändning, medan kvinnor gör tvärtom. Det får avgörande konsekvenser för självrapporterade erfarenheter av våld. Vi-

dare är likhet i våldsanvändning större vid mindre allvarligt våld, medan unga män står för det grova våldet i nära relationer. Kvinnor lider i betydligt större utsträckning av våldets konsekvenser (fysiskt, psykiskt, emotionellt och ekonomiskt). Hur ålder analyseras är också avgörande för våld i nära relationer. Kimmel menar att våldsmönster bland unga par och vuxna par inte är jämförbara. Den största frekvensen av våld finns bland par i 25-årsåldern. Därefter minskar våldet i nära relationer samt att männen framstår som våldsammare än kvinnorna (Kimmel 2002).

Skillnaden mellan hur de våldspreventiva programmen beskriver våldsanvändning kan hänga samman med vilket våld som är i fokus. När det kommer till det sexuella våldet är det främst tjejer som rapporterar om utsatthet av jämnåriga killar. Denna insikt kommer även fram i dejtingvåldsprogrammen. MVP som också berör ungas våld i nära relationer, för inga diskussioner om att tjejer är lika våldsamma som killar – snarare tvärtom. Programmet blir möjligen en aning rigid i berättelsen om vem som utsätter och vem som blir offer. En annan förklaring kan vara att de sexuellt våldsfokuserade programmen, som främst har fokus på åskådarens beteende, är sprungna ur en tydligare genusvetenskaplig grund, vilket inte är lika tydligt i dejtingvåldsprogrammen. Vidare har MVP en tydligare maktanalys för genus, sexuell orientering och etnicitet. I själva manualerna är det dock främst heterosexuellt våld, med fokus på sexuella övergrepp, som behandlas. De könade tilltalen i manualen återskapar en traditionell bild där män blir förövare och kvinnor blir offer. Den teoretiska ansatsen i Katz et al. (2011) visar på att kunskap finns om komplexiteten, men själva manualen MVP Playbook lyckas dock inte förmedla detta.

Hedersrelaterat våld saknas och insatser med kulturperspektiv rekommenderas

När det kom till träffar på insatser med fokus på hedersrelaterat våld, fann vi inte några sådana effektutvärderade metoder överhuvudtaget. Internationellt var det få träffar på sökordet heder (honour) och inga relaterade till effektutvärderade preventionsprogram. I Sverige har förebyggande metoder för hedersrelaterat våld utvärderats (Schlytter, Rexvid, Celepli & Nasih 2011). Denna utvärdering är mycket intressant, men har enligt artikelns bedömningskriterier en begränsad utvärderingsdesign och därför är inte metoderna inkluderade. Därtill har Rexvid och Schlytter (opub) gjort en kvalitativ studie som bedömer effekterna i attitydförändring av metoden Sharaf hjältar. De visar genom intervjuer med deltagarna att attitydförändrande arbete är svårt, men inte omöjligt, och att ett program som utmanar förtryckande maktrelationer kan medföra frihet och jämlikhet. Studien om Sharaf hjältar är inte heller inkluderad bland de 22 programmen på grund av utvärderingens begränsade design.

En förklaring till att det inte finns moderat eller rigoröst effektutvärderade preventionsprogram med fokus på hedersrelaterat våld, kan vara att begreppet heder inte används på samma sätt internationellt som i Norden (Eriksson & Berg 2011). Internationellt används begrepp som kulturblinda, kultursensitiva och kulturfokuserade för att bedöma hur program hanterar frågor om kulturanpassning (Gondolf & Williams 2001).

Begreppet *kultursensitivt* betyder förenklat att program tar hänsyn till kulturella markörer. Bakgrunden är att igenkänning ökar motivationen att delta och viljan att förändras. Till exempel kan program som vänder sig till latinamerikanska män få bättre effekt genom att ledarna har specifik kompetens kring latinamerikansk kultur, vilket kan underlätta kommunikationen. Insatser mot hedersrelaterat våld skulle kunna förstås som kultursensitiva insatser. Kulturfokuserade insatser bygger dels på att ledare delar deltagarnas ursprungsland, dels på att innehållet anpassas efter kulturspecifika markörer. Målet är alltså att motverka våld och genusförtryck (Eriksson & Berg 2011). Det bygger på föreställningen om att vi har större chans att dela erfarenheter med någon som kommer från liknande ursprung, klass- och könstillhörighet och därmed kan kommunikation underlättas. Kulturfokuserade program använder kultur i arbetet med att förebygga våld. Heppner, Neville, Smith, Kivlighan och Gershuny (1999) som inkluderades i resultatet jämför ett kulturblint program med ett kulturfokuserat för en grupp universitetsmän, där det kulturfokuserade fungerade bättre för svarta män.

Vi menar dock att alla metoder och program alltid behöver vara kultursensitiva och helst kulturfokuserade: Insatser bör alltid anpassas till det sammanhang där interventionerna ska genomföras. För oss är våldsprevention i grunden ett kulturförändrande arbete, oavsett vilken etnisk grupp som deltagarna kommer ifrån. Att bryta kopplingen mellan dominant former av maskulinitet och våld påverkar de flesta kulturer i världen.

Prevention av våld i samkönade relationer och hatbrott befinner sig i sin linda

Vi hittade inga utvärderade program som endast behandlar våld i samkönade relationer eller hatbrott. Däremot ingår hatbrott, som exempel på situationer där åskådare bör ingripa, i MVP. Även homofobi behandlas i MVP och en medvetenhet om mäns homofobiska reaktioner anses i The Men's Program. Hbt-sensitiva ansatser finns i båda kampanjerna Know Your Power och MOST, där samkönade relationer gestaltas. I ljuset av att forskning om samkönat våld eller hatbrott är ett ännu yngre fält än mäns våld mot kvinnor, är det inte förvånande att vi inte finner väl utvärderade program, medan grundforskning i frågorna finns både nationellt och internationellt.

Kunskap om att samkönat våld och hatbrott av homo- eller transfobisk karaktär är vanligt förekommande växer, men det förebyggande arbetet ligger i sin linda. Stotzer (2009) skriver exempelvis om transpersoners utsatthet för våld i USA och menar att våld mot transpersoner börjar tidigt i livet och att gruppen är utsatt för många olika former av våld, särskilt sexuellt våld och att detta pågår genom hela livet (jfr Ahlin & Summanen 2010). Ett annat uttryck för hatbrott är rasistiskt motiverat våld. Kimmel (2007) har intervjuat före detta nazister som varit klienter hos Exit i Sverige och drar slutsatsen att deltagande i extremhöger i en skandinavisk kontext snarare kan ses som en maskulin övergångsrit i tonåren än ett engagemang i en rasistisk ideologi. Det vanligaste skälet till avhopp genom Exit menar Kimmel kommer sig av en form av utbrändhet där killarna inte längre orkar med ett liv som ständigt innehåller våld, alkohol och ilska. Det är uppenbart för oss att ett genusperspektiv blir väldigt relevant

också för att förebygga hatbrott oavsett om de har sin grund i homofobi, riktas mot transpersoner eller har rasistisk grund. Vidare behöver dock preventionsinsatser inriktade på våld i nära relationer anpassas så att de inte är heteronormativa utan inkluderande.

Arbetet mot mobbning och ungdomsvåld kan stärkas ytterligare med genusperspektiv

Även inom mobbningsfältet fick vi få träffar på kopplingen mellan genus och mobbning. I Brottsförebyggande rådets systematiska och välgjorda genomgång av mobbningsprogram i världen fann vi inte ett enda program med genusperspektiv bland de 30 som inkluderats av Ttofi, Farrington och Baldry (2008). Mobbningsforskning, som är ett gediget fält, har inte tillskrivit genusteori någon större betydelse (Berg 2007). Det kan bero på att teorierna bakom mobbning många gånger bygger på individuorienterade förklaringsmodeller (Frånberg, Gill, Nordgren & Wrethander 2009).

Olweus anti-mobbningsprogram anses vara ett evidensbaserat program med upprepade goda effekter, vilket visar på att våldsprevention kan fungera utan genusperspektiv. Det är dock viktigt att komma ihåg att mobbning endast är en begränsad del av allt våld som förekommer på en skola, vilket betyder att vi inte vet om allt våld på skolan minskar. Det våld som är mätt är det systematiska våldet mot enstaka personer. Safran (2008) är kritisk till mobbningsfältets ointresse av genus. Hon menar att eftersom forskning visar att killar och tjejer mobbar på olika sätt, behöver mobbningsprogram konstrueras utifrån kunskap om genus. Flygare et al. (2011) konstaterar också skillnad i mobbningsmönster mellan tjejer och killar. Sammantaget skiljer sig killars fysiska och psykiska mobbning från tjejers mer relationella aggressioner. Killar mobbar i större utsträckning än tjejer och är också i större utsträckning utsatta för mobbning. Ringrose och Renold (2010) menar att mobbningsforskning förenklar de komplexa maktrelationer, baserade på genus, klass, sexualitet och ras, som hela tiden existerar i skolans kultur. De visar att eleverna ständigt utsätts för ett normativt tryck att uppträda i enlighet med heteronormativa föreställningar om maskulinitet och femininitet. Ett mobbningsarbete utan flera maktperspektiv ger inte tillräckligt med praktisk hjälp för att hantera vardagligt genusrelaterat och skolbaserat våld.

Vi argumenterar för att ett mer genussensitivt eller genusförändrande antimobbningsprogram kan komma ännu ett steg i att skapa miljöer fria från våld och kränkningar i skolan. I vårt resultat är Friends (Flygare et al. 2011) det program som kommit längst i denna ansats. Programmet har en genusförändrande ansats och är effektutvärderat, dock endast en gång, vilket gör att vi inte har beskrivit programmet närmare.

Utvecklingsarbete med sammanhållen förståelse av våld och koppling till maskulinitet

I stort sett saknas preventiva insatser som har en sammanhållen förståelse av de våldsformer som efterfrågas i Ungdomsstyrelsens uppdrag. Egentligen är det främst MVP, MOST och i viss mån The Men's Project som gör en koppling mellan olika våldsformer och dominant former av maskulinitet. Masters (2010) analyserar en rad våldtäktskampanjer, däribland Men Can Stop Rape, riktade till män

och menar att när kampanjerna hävdar att traditionella former av manlighet som styrka, mod och makt skiljer ”riktiga män” från våldtäktsmän, fortsätter kampanjerna att återskapa en traditionell bild av maskulinitet. En bild som behöver utmanas och överskridas om kopplingen mellan maskulinitet och våld ska brytas.

I genomgången av materialet, framför allt de mer teoretiska artiklarna, finns det stöd för att maskulinitet hänger samman med *flera* våldsformer än våld i nära relationer. Preventionsfältet har skapat interventioner som fragmenterar våldsformer som mobbning, ungdomsvåld, våld i nära relationer och sexuellt våld. En förklaring till fragmenteringen kan vara att det anses svårt att hitta insatser som åtgärdar flera våldsformer på en och samma gång.

McMahon och Banyard (2012) menar exempelvis att risksituationer för sexuellt våld ser annorlunda ut i jämförelse med risksituationer för våld i nära relationer och att metoderna måste anpassas till detta. Även om forskarna ser båda dessa våldsformer som kopplade till makt och kontroll samt till mäns våld. Andra forskare menar att normativa attityder om maskulinitet har samband med aggressiva och homofoba beteenden bland tonårsskilar. Detta får konsekvenser för mobbning, fysiskt våld mellan killar och relationella aggressioner (Potrat, Kimmel & Wilchins 2010). Ricardo, Eads och Barker (2011) menar att ett viktigt nästa steg för att utveckla mobbningsfältet är att studera kopplingen mellan mobbning och sexuella aggressioner i det förebyggande arbetet.

Vårt resultat visar att det är ett fåtal effektutvärderade program som i sitt arbete tar hänsyn till den genusvetenskapliga kunskapen om kopplingen mellan dominant former av maskulinitet och olika våldsformer (jfr Hong 2000, Connell 2001). *Vilka* former av våld som kan förebyggas genom samma insats och *hur* kopplingen mellan maskulinitet och olika våldsformer bäst förändras, är viktiga frågor för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Genusperspektiv, könssammansättning och genuseffekt

Nedan redogör vi för genusperspektivet i de sju beskrivna metoderna, diskuterar könssammansättning i gruppverksamhet samt visar på genuseffekter för våldsprevention.

Sex av de sju metoderna är genusförändrande. Vi har valt att närma oss frågan om genusperspektiv på tre sätt:

- 1) Bygger programmet på genusteori?
- 2) Talas det om genus i mål eller innehåll?
- 3) Fångar mätverktygen genus?

Dessa tre aspekter av en metod kan ge oss en vink om vilken genusansats som används. En kategorisering utifrån ansats kan vara om en metod grundar sig på genusteori, fokuserar på sociala normer och har koppling till våld. Har metoden därtill mål som handlar om att förändra könsroller eller stereotypa

föreställningar om kön, innehåller diskussioner om hur det är att vara kille och mäter könsstereotyper eller våldtäktsmyter, har vi bedömt den som genusförändrande.

Tabell 3 Bedömningsgrund för genusperspektiv hos de sju närmare granskade programmen

Metod	Genusteori	Genusinhåll	Genusmätning	Genusperspektiv
Bringing in the Bystander (BITB)	Ja	Nej	Ja	Genusförändrande (2 av 3)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Ja	Ja	Ja	Genusförändrande (3 av 3)
The Men's Program	Nej	Nej	Ja	Genussensitivt (1 av 3)
The Men's Project	Ja	Ja	Ja	Genusförändrande (3 av 3)
Safe Dates	Nej	Ja	Ja	Genusförändrande (2 av 3)
Know Your Power	Ja	Nej	Nej	Genusförändrande (2 av 3)
Men Can Stop Rape (MCSR), Men of Strength (MOST) clubs	Ja	Ja	Ja	Genusförändrande (2 av 3)

Program som tydligt bygger på genusteori är BITB, MVP, The Men's Project, Know Your Power och MOST. Vad gäller programinhåll finns genus med som tydligt innehåll i MVP, The Men's Project, Safe Dates och MOST, vilket tydliggör att flera program väljer att diskutera genus på ett utmanande sätt. Exempelvis genom att utmana könsstereotyper som i Safe Dates eller skapa alternativa berättelser om maskulinitet som i MCSR.

När det kommer till val av mätverktyg går det att se huruvida kopplingen mellan våld och genus tillskrivs betydelse. Flera av mätverktygen försöker fånga attityder som säger något om ifyllarens föreställningar om genus. Eftersom mått om våldtäktsmyter innehåller föreställningar om genus kvalar de flesta program som behandlar sexuellt våld in såsom BITB, The Men's Project och The Men's Program. Därtill har MVP och Safe Dates egna mått som mäter genusattityder.

Sammantaget har vi därför bedömt följande program som

- **genusförändrande:** BITB, MVP, The Men's Project, Safe Dates, Know Your Power och MOST
- **genussensitivt:** The Men's Program.

Enkönade eller könsblandade insatser beror av våldsform och våldsförståelse

De program, i vårt resultat, som förebygger sexuellt våld delar alla upp deltagarna i enkönade grupper. Förklaringen som ges är killars och tjejers olika erfarenheter av sexuellt våld. Tjejer är de som rapporterar om utsatthet för sexuellt våld. I princip rapporterar inte några killar om liknande erfarenheter.

Vidare visar materialet att det fortfarande framförallt är killar som utsätter tjejer för sexuellt våld. Att då dela upp gruppen är ett sätt att minska risken för att en tjej samtalar om sexuellt våld med sin förövare.

Vladutiu et al. (2011) har gjort en systematisk och rigorös genomgång av åtta systematiska forsknings-sammanställningar som alla granskar effekter av program som förebygger sexualiserat våld i universitets- eller collegemiljöer i USA. De åtta review-artiklarna behandlade i sin tur 102 artiklar eller avhandlingar mellan 1977 och 2002. Generellt visar genomgången att program är mer effektiva om de har enkönade målgrupper. Resultaten varierar dock beroende på vad som mäts. Även program med könsblandade grupper kan vara effektiva, men är generellt mindre effektiva än enkönade program.

Idag vet vi att unga även kan bli utsatta av någon med samma kön, vilket inte hanteras genom att gruppen delas upp efter kön. Dessa diskussioner förs inte explicit i artiklarna om programmen. Ytterligare ett problem som uppstår när grupper delas upp efter kön är att de ungdomar som inte vill definiera sig eller som definierar sig som transpersoner blir exkluderade. Ingenstans förs det resonemang om hur detta kan hanteras. Det blir tydligt att programmen är gjorda för att hantera majoritetsproblemet som är heterovåld utfört av Cis⁴³-personer.

Dejtingvåldsprogrammen genomförs inte i enkönade grupper. Förklaringen till det är att både tjejer och killar använder våld i dejtingrelationer. Den delade våldsanvändningen verkar vara argumentet för att unga behöver ta del av samma information och få möjlighet att reflektera tillsammans kring våld i nära relationer.

Genus spelar roll för minskning av våld

En av de viktigaste frågorna i uppdraget är *hur* genus spelar roll i det våldspreventiva arbetet. Flera sammanställningar skriver fram att program som exempelvis problematiserar könsstereotyper och våldtäktsmyter har positiv effekt på motivationen att inte använda våld. Med andra ord, program som problematiserar genus verkar ha effekt på våldsanvändning. Det program som tydligast visar på betydelsen av kopplingen mellan genus och våld är programmet Safe Dates. Foshee et al. (1998, 2001) menar att elever som bär på traditionella föreställningar om kvinnor och män svarar mer tillåtande kring aggressiva och våldsamma lösningar inom exempelvis parrelationer. När ungas könsstereotypa attityder förändras mot mer jämställda attityder påverkas även inställning till våld i nära relationer positivt. Mer tekniskt är det väldigt intressant att den minskning av dejtingvåld som eleverna i programskolorna rapporterar, medieras eller drivs av förändringar i genusnormer (Foshee et al. 2005). Det betyder att programmet Safe Dates påverkar deltagarnas genusnormer. Förändringen i genusnormer minskar i sin tur dejtingvåld. Detta är ett empiriskt viktigt argument för att jobba med jämställdhet i syfte att minska våldet i samhället.

⁴³ Cis-person är en person där könsidentitet stämmer överens med biologiskt kön.

Effektiva metoder från ett ungt forskningsfält

Det har inte varit helt enkelt att få grepp om de olika effektutvärderingarna som vi presenterat i resultatet. Vårt intryck är att universella våldspreventiva insatser med genusperspektiv är ett ungt forskningsområde. Att fältet är ungt avspeglas i att det inte finns någon större enighet i hur effekterna av insatserna ska mätas.

Ett ungt spretigt forskningsfält med många olika effektmått

Forskarna bakom programmen har i mångt och mycket konstruerat sina egna utfallsmått. Detta gäller för utvärderingarna av BITB, MVP, Safe Dates, Know Your Power och MOST. Vårt intryck är att särskilt BITB, Safe Dates, The Men's Program och The Men's Project uppvisar mätverktyg med mycket god kvalitet. Ett mätverktyg som återkommer i flera studier är attitydmåttet för acceptans av våldtäktsmyter. Det har använts i flera studier och gör en jämförelse mellan programmen möjlig. BITB har därtill använt samtliga mått som MVP använt, vilket gör att dessa program kan jämföras. Vidare har The Men's Project använt BITB åskådarskalor, vilket gör att resultat från dessa två program är jämförbara.

I jämförelse med psykologisk behandling, finns det exempelvis konsensus kring vilka mått som är vanliga att använda som utfallsmått vid studier av depressionsbehandling. Någon sådan konsensus finns inte inom det våldspreventiva fältet. Det är inte ens rimligt tycker vi att se det våldspreventiva fältet som ett fält, utan snarare är det ett uppdelat fält på flera våldsformer såsom dejtingvåld, ungdomsvåld, mobbning, våld i nära relationer, sexuellt våld. Inte ens inom området sexuellt våld och våld i nära relationer finns någon överenskommelse om utfallsmått. Ricardo, Eads & Barker (2011) drar samma slutsats som vi och konstaterar att fältet är ungt och mätverktygen många.

Effektiva våldspreventiva program med genusperspektiv

Vi har inte gjort någon närmare granskning av de 22 programmens effekt. Sammantaget hade de flesta insatser effekt på kunskap och attityd i direkt anslutning till insatsen. Ett vanligt mönster är dock att effekterna avtar över tid. Resultaten för de sju närmare granskade insatserna kan vi uttala oss säkrare om. Beteendeförändringarna ser olika ut och alla program mäter inte heller beteenden. Alla beteendeförändringar avser heller inte en minskning av våld. Exempelvis är den beteendeförändring som BITB uppvisar (Banyard et al. 2007) en förändring i antalet faktiska åskådaringripanden och inte en minskning av våld. Det är intressant att konstatera att programmet BITB får effekt även vid så kort insats som 90 minuter, samt att effekten blir större med längre insats och till och med påverkar beteenden, vilket är ovanligt i sammanhanget.

Även The Men's Program har bestående förändringar i attityder och beteenden, trots att insatsen bara är en timma. Och trots att resultaten är motstridiga för The Men's Project är det väldigt intressant att

programmet förefaller minska mäns självrapporterade sexuella aggressioner, även om antalet undersökningspersoner var så litet att resultatet blir osäkert.

Säkra förändringar i självrapporterat våld uppvisar endast Safe Date, som efter fyra år fortfarande kan påvisa att beteendeförändringen håller i sig: Med andra ord att deltagarna har lägre grad av självrapporterat våld i nära relationer. Av de 65 studier som ingick i forskningssammanställningen av Ricardo et al. (2011), uppvisade endast ett program, Safe Dates, ett signifikant resultat vad gäller minskning av sexuellt och fysiskt dejtingvåld vid fyraårsuppföljningen i jämförelse med en kontrollgrupp. WHO:s rapporter (2009a, 2010) lyfter också fram programmet Safe Dates när det talas om stark evidens för skolprogram som motverkar våld i nära relationer. Safe Dates är med andra ord ett av få program som har gjort en uppföljning efter så lång tid och dessutom minskar sexuellt och fysiskt dejtingvåld. Safe Dates är det enda programmet bland de som granskats i denna artikel som är evidensbaserat.

Rekommendationer och förslag

Genomgången av program har till syfte att ge mer kunskap om vilka program som anses fungera, men också hur arbetet med våldsprevention bör genomföras i Sverige för att motverka våld bland unga. Tack och lov börjar det utkristallisera sig metoder som visar sig ha önskad effekt, men de behöver förflyttas över Atlanten och kulturanpassas till ett svenskt sammanhang. Vi menar att samtliga sju metoder som närmare beskrivits i artikeln skulle vara intressanta att kulturanpassa. Mot bakgrund av att det krävs många års arbete för att ta fram fungerande universella våldspreventiva metoder menar vi att det på kort sikt är bättre att importera program. På fem till tio års sikt vore det på sin plats att utveckla universella våldspreventiva metoder med genusperspektiv i Sverige.

Det är givetvis många aspekter att ta hänsyn till i processen att kulturanpassa, men med tanke på artikelns fokus, genus och koppling till våld blir det en utmaning att anpassa program och mätverktyg till ett land där samtal om jämställdhet är så vanligt. Frågar du unga idag om vad jämställdhet är och huruvida de lever jämställt vet de flesta vad du frågar efter. Det gör att vissa av de amerikanskt framtagna mätverktygen förmodligen inte skulle fånga svenska ungdomars förhållningssätt till genus och våld. Vårt intryck är att de amerikanska självskattningsformulären framstår som för traditionella kring exempelvis genus. Så kallade golveffekter skulle uppstå där svenska ungdomar redan vid förmätningen skulle få så bra resultat att skalorna inte kan mäta den sänkning av exempelvis acceptans av våldtäktsmyter som eventuellt skulle ske. Detta är förvisso också ett problem i USA, där skalor för att mäta våldtäktsmyter precis har reviderats för att bli mer moderna (McMahon & Farmer 2011). Samtidigt visar svensk kvalitativ forskning att ungas sätt att tala om sexuellt våld skiljer sig från hur det i själva verket blir i vardagen (Jeffner 1997, Berg 2005). Ungdomar svarar exempelvis att allt som sker mot någons vilja är våldtäkt, men när ungdomarna beskriver hur (hetero)sexuella förhandlingar kan gå till är det inte lika självklart vad som definieras som ömsesidig sexuell praktik och sexuellt våld. För att

fånga hur svenska ungdomar förhåller sig till sexuellt våld behöver frågorna skrivas om eftersom unga är påverkade av det offentliga samtalet om jämställdhet.

För att kulturanpassa program och mätverktyg rekommenderar vi, precis som många andra, fokusgrupper med unga som får generera påståenden till nya självskattningsskalor, testa upplägg och redan existerande mätverktyg. Att genomföra formativ forskning innan ett program testas är avgörande för att hitta rätt ton och exempel för ungdomar i alla olika sammanhang och länder. Det är nödvändigt för att kunna skapa relevanta och användbara effektmått. Utmaningen i en svensk kontext är att problemen med våld i nära relationer och sexuellt våld döljs under en jämställdhetsretorik.

En annan möjlig utmaning vad gäller att importera program är Skolverkets (Flygare et al. 2011) riktlinjer kring mobbning som går ut på att inte använda program i sin helhet. De förordar att varje skola plockar ut komponenter ur mobbningsprogram som anses fungera och som passar i den aktuella skolan. Anledningen till förslaget är att det är svårt att finna hela program som motsvarar olika skolors behov. Att då istället komponera program utifrån enskilda skolors behov framstår som mer eftertraktat och lättare att genomföra. Enligt internationell preventionsforskning bidrar isärplockandet av program till att vi inte får kunskap om vilka komponenter som fungerar tillsammans, men framför allt kan vi inte jämföra skolor. Det skapas ett nytt program i varje sammanhang efter behov. Hur komponenter kombineras spelar en avgörande roll för resultatet. Framforskade program visar vilken kombination av de noga utvalda komponenterna som ska anses ha positiv effekt på problemet. I ljuset av att skolan är den arena som de flesta programmen är skapta för kan det bli en utmaning att importera och översätta våldspreventiva program till svenska förhållanden.

I linje med internationell preventionsforskning rekommenderar vi aktörer i Sverige att importera och kulturanpassa effektiva primära och universella amerikanska program till svenska sammanhang. Sverige har kulturanpassat en mängd preventionsprogram: ART (Aggressive Replacement Training), IDAP (Integrated Domestic Abuse Programme) och Caring Dads. Dessa program rör sig dock på en selektiv eller indikativ preventionsnivå, vilket betyder att våldet redan är ett faktum. Programmen är ännu inte utvärderade i en svensk kontext. I Sverige råder det brist på import av universella insatser.

Ett av de sju programmen i vår artikel har exporterats från USA. Det är MVP som testas i Skottland, men ännu inte är utvärderat. Det finns en rad framgångsrika exempel i världen där program i sin helhet har importerats och kulturanpassats samt utvärderats. Exempelvis har *Program H* utvecklats i Centralamerika, använts i Brasilien (Pulerwitz, Barker, Segundo & Nascimento 2006) och anpassats för att sedan användas i Etiopien (Pulerwitz et al. 2010) och Indien (Verma et al. 2006). Programmet *Stepping Stones* utvecklades i Uganda och har använts i Sydafrika (Jewkes et al. 2007, Jewkes, Wood & Duvvury 2010). Därför menar vi att det är möjligt att överföra metoder mellan USA och Sverige trots skillnader i kultur, förekomst av våld och syn på jämställdhet och sexualitet.

Konkreta metodförslag för praktiker

Preventionsarbete bedrivs och behöver organiseras på flera nivåer samtidigt. Här följer våra metodförslag riktat till den som själv jobbar med unga i grupp- eller programverksamhet.

1. **Teoretisk grund och idé om förändring:** I avsaknad av beprövade program och metoder är ett första steg att jobba våldsförebyggande på ett effektivt sätt, dels att förtydliga förståelsen av våld och genus, dels att ha en klar idé om hur insatsen är förändrande. Vi rekommenderar en sammanhållen förståelse av våld kopplat till maskulinitet. Med andra ord: att det grova våldet hänger ihop med det lindriga, att olika former av våld har med varandra att göra samt att våld och dominanta former av maskulinitet är relaterade till varandra. Därför rekommenderar vi ett våldsförebyggande arbete med genusperspektiv i teori, innehåll samt utvärdering. Normkritiska perspektiv som utmanar våra föreställningar om heteronormer behöver kombineras med kultursensitiva eller kulturfokuserade ansatser.
2. **Strategier för att hantera motstånd:** Ämnet mäns våld mot kvinnor kan väcka starkt motstånd bland deltagare. Därför rekommenderar vi i likhet med beskrivna program pragmatiska strategier för att hantera motstånd, till exempel en åskådaransats och att göra unga män till allierade. Arbetet inom universell prevention bör fokusera på hur vi alla kan bidra till att förebygga våld.
3. **Innehåll och inlärningsmetoder:** Interventionen bör hantera frågor som utmanar våra föreställningar om att det bara finns två kön som är varandras motsatser, våldsrelaterade attityder samt den toleranta inställning till våld som går att finna hos män. Vidare bör riskbedömning vid ingripanden, empatiträning och färdigheter i att skapa hälsosamma relationer diskuteras. Språket i manualer och övningar bör skrivas så att det fungerar för både heterosexuella och homosexuella ungdomar. Målet bör vara att etablera beteenden som föreskriver respekt, ömsesidighet och jämställdhet. Inlärningsmetoderna bör vara interaktiva för att skapa delaktighet och motivation till förändring.
4. **Omfattning och genomförande:** Programverksamhet bör pågå över tid, gärna med sessioner en gång i veckan. Vi rekommenderar att inte använda småskaliga interventioner som bara består av en punktinsats. Istället rekommenderar vi undersökta storskaliga och samordnade våldspreventiva insatser som når en bred målgrupp. Exempelvis att en programsatsning sker parallellt med en offentlig kampanj eller med en hela skolan-ansats. Om ämnet är sexuell våld bör insatsen ske i enkönade grupper. Alternativt att interventionen växlar mellan enkönade och könsblandade grupper. Språket vid uppdelning i tjej- och killgrupper bör bygga på ett tilltal som gör det möjligt för transungdomar att känna sig inkluderade i den grupp han, hon eller hen själv vill välja. Ett våldsförebyggande arbete behöver ske på fler arenor än i skola och universitetsmiljöer där de flesta metoder vi presenterat använts. Det behöver också riktas till fler åldersgrupper än de vi berört i artikeln. Det finns stöd i vårt material för att den som leder insatsen bör vara professionell och att unga kamratutbildare som håller i grupperna bör få bra utbildning och handledning. Det kan vara motiverat att ge unga män fler sessioner, eftersom vårt material visat att unga mäns attityder efter insatser har kommit upp till samma nivå som tjejer hade före insatsen.
5. **Utvärdering:** Allt arbete behöver kvalitetssäkras genom för- och eftermätningar och årliga uppföljningar. Om möjligt bör insatsen jämföras med en grupp som inte får någon insats. I ljuset av bristen på svenska evidensbaserade program med genusperspektiv, bör forskning i ämnet prioriteras. Praktiker kan skapa tryck på forskarsamhället genom sina frågor eller göra egen småskalig forskning på arbetets effekt.

Det är en utmaning att bedriva det våldsförebyggande arbetet enligt det som vi rekommenderar ovan.

Vår poäng är att göra så mycket som möjligt av det som vi beskrivit. Ovanstående rekommendationer

ställer stora krav både på kunskap och på arbetets organisering. För att ett evidensbaserat våldsförebyggande arbete med genusperspektiv ska vara en möjlighet behöver det involvera beslutsfattare som skapar strategiska förutsättningar för praktiker att göra ett bra jobb.

Referenser

- Ahlin, A. & Summanen, E. (2010). Hur utsatthet för brott påverkar livssituationen. I *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Andersson, S. (2011). *Men of Strength Clubs. 2009–2010 Evaluation Findings*. Washington: Zakiya Consulting.
- Antecol, H. & Cobb-Clark, D. (2003). Does sexual harassment training change attitudes? A view from the federal level. *Social Science Quarterly*, 84(4), 826–842.
- Avery-Leaf, S., Cascardi, M., O'Leary, K. D. & Cano, A. (1997). Efficacy of a dating violence prevention program on attitudes justifying aggression. *Journal of Adolescent Health*, 21(1), 11–17.
- Bahar, G., Gritane, E. & Jonstoj, J. (2011). Tjej- och killgruppsmetodens effekter. Ett genusvetenskapligt och socialpsykologiskt perspektiv på jämställdhetsinriktat ungdomsarbete på Åland och i Lettland. Mariehamn: Rapport från Ålands fredsinstitut, Nr. 3.
- Banyard, V. L. (2008). Measurement and correlates of pro-social bystander behavior: The case of interpersonal violence. *Violence and Victims*, 23, 85–99. doi: 10.1891/0886670823183.
- Banyard, V. L., Moynihan, M. M., & Crossman, M. T. (2009). Reducing sexual violence on campus: The role of student leaders as empowered bystanders. *Journal of College Student Development*, 50, 446–457.
- Banyard, V. L., Moynihan, M. M. & Plante, E. G. (2007). Sexual violence prevention through bystander education: An experimental evaluation. *Journal of Community Psychology*, 35, 463–481.
- Banyard, V. L., Plante, E. G. & Moynihan, M. M. (2004). Bystander education: Bringing a broader community perspective to sexual violence prevention. *Journal of Community Psychology*, 32, 61–79.
- Banyard, V. L., Plante, E. G. & Moynihan, M. M. (2005). *Rape prevention through bystander education: Final report to NIJ for grant 2002-WG-BX-0009*. Durham: University of New Hampshire.
- Barker, G., Ricardo, C. & Nascimento, M. (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. Geneva: World Health Organization.
- Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M., Olukoya, A. & Santos, C. (2010). Questioning gender norms with men to improve health outcomes: Evidence of impact. *Global Public Health*, 5(5), 539–553.
- Berg, L., Sjögren, M. & Söderström, P. (2010). *Prata bort mansvåld. Våldspreventivt arbete riktat till unga män*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Berg, L. (2005). Om hon somnar vill inte jag ha sex ... *SocialMedicinsk Tidskrift*, nr 1.
- Berg, L. (2007). Nordisk forskning om prevention mot våld bland unga. En betraktelse från en genusorienterad horisont. *FoU-rapport nr 10*. Stockholm: Stockholms stad.

- Berkowitz, A. (2002). Fostering men's responsibility for preventing sexual assault. In P. A. Schewe (Ed.), *Preventing violence in relationships: Interventions across the lifespan*, 163–196. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Berkowitz, A. (2004). Working with men to prevent violence against women: an overview. WAV net, 1–7.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2004). *Sexual Violence Prevention: Beginning the Dialogue*. Atlanta, GA. Tillgänglig via www.cdc.gov/ncipc/dvp/svprevention.htm
- Centers for Disease Control and Prevention. (2012). *Teen Dating Violence*. Tillgänglig via internet http://www.cdc.gov/violenceprevention/intimatepartnerviolence/teen_dating_violence.html
- Cissner, A. B. (2009). *Evaluating the Mentors in Violence Prevention program: Preventing gender violence on a college campus*. New York: Center for Court Innovation.
- Connell, R. (2001). *Toolkit for Working with Men and Boys - On Men and Violence. Family Violence Prevention Fund*. Tillgänglig November 1, 2009, via http://toolkit.endabuse.org/Resources/MenandViolence/FVPPResource_viewccb4.html?searchterm=None
- Davis, T. L. & Liddell, D. L. (2002). Getting inside the house: The effectiveness of a rape prevention program for college fraternity men. *Journal of College Student Development*, 43(1), 35–50.
- Eriksson, M. & Berg, L. (2011). *Våldsförebyggande arbete med män. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Fabiano, P. M., Perkins, H. W., Berkowitz, A., Linkenbach, J. & Stark, C. (2003). Engaging men as social justice allies in ending violence against women: Evidence for a social norms approach. *Journal of American College Health*, 52(3), 105–112.
- Fay, K. E., & Medway, F. J. (2006). An acquaintance rape education program for students transitioning to high school. *Sex Education*, 6(3), 223–236.
- Flood, M. (2009). *Advancing the field: best practice in schools-based violence prevention*. Partners in Prevention Forum (Domestic Violence Resource Centre), May 27.
- Flood, M. (2011). Involving men in efforts to end violence against women. *Men and Masculinities*, 14(3), 358–377.
- Flygare, E., Frånberg, G.-M., Gill, P., Johansson, B., Lindberg, O., Osbeck, C. & Söderström, Å. (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353. Stockholm: Skolverket.
- Foshee V. A. (1996). Gender differences in adolescent dating abuse prevalence, types, and injuries. *Health Educ Res.* (11), 275–286.
- Foshee V. A., Bauman K. E., Greene W. F., Koch G. G., Linder G. F. & MacDougall J. E. (2000). The Safe Dates program: 1-Year follow-up results. *American Journal of Public Health*, 90(10), 1619–1622.

- Foshee, V. A., Bauman K. E., Arriaga. X. B., Helms, R. W. Koch, G. G. & Fletcher Linder, G. (1998). An Evaluation of Safe Dates, an Adolescent Dating Violence Prevention Program. *American Journal of Public Health*, 88(1), 45–50.
- Foshee, V. A., Bauman, K. E., Ennett, S. T., Suchindran, C., Benefield, T., & Linder, G. F. (2005). Assessing the Effects of the Dating Violence Prevention Program "Safe Dates" Using Random Coefficient Regression Modeling. *Prevention Science*, 6(3), 245–258. doi:10.1007/s11121-005-0007-0
- Foshee, V. A., Linder, F., MacDougall, J. E. & Bangdiwala, S. (2001). Gender Differences in the Longitudinal Predictors of Adolescent Dating Violence, *Preventive Medicine*, 32, 128–141.
- Foubert, J. D. (2000). The longitudinal effects of a rape-prevention program on fraternity men's attitudes, behavioral intent, and behavior. *Journal of American College Health*, 48(4), 158–163.
- Foubert, J. D. & Cremedy, B. J. (2007). Reactions of men of color to a commonly used rape prevention program: Attitude and predicted behavior changes. *Sex Roles*, 57(1–2), 137–144.
- Foubert, J. D. & Marriott, K. A. (1997). Effects of a sexual assault peer education program on men's belief in rape myths. *Sex Roles*, 36(3–4), 259–268.
- Foubert, J. D. & McEwen, M. K. (1998). An all-male rape prevention peer education program: Decreasing fraternity men's behavioral intent to rape. *Journal of College Student Development*, 39(6), 548–556.
- Foubert, J. D., & Newberry, J. T. (2006). Effects of two versions of an empathy-based rape prevention program on fraternity men's survivor empathy, attitudes, and behavioral intent to commit rape or sexual assault. *Journal of College Student Development*, 47(2), 133-140.
- Foubert, J. D. & Perry, B. C. (2007). Creating lasting attitude and behavior change in fraternity members and male student athletes: The qualitative impact of an empathy-based rape prevention program. *Violence Against Women*, 13(1), 70-86.
- Foubert, J. D., Godin, E. E., & Tatum, J. L. (2010). In their own words: Sophomore college men describe attitude and behavior changes resulting from a rape prevention program 2 years after their participation. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(12), 2237–2257.
- Foubert, J. D., Tatum, J. L., & Godin, E. E. (2010). First-year male students' perceptions of a rape prevention program 7 months after their participation: Attitude and behavior changes. *Journal of College Student Development*, 51(6), 707–715.
- Frånberg, G.-M., Gill, P., Nordgren, K. & Wrethander, M. (2009). *På tal om mobbning – och det som görs. Kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Garaigordobil, M., Maganto, C., Pérez, J. I. & Sansinenea, E. (2009). Gender differences in socioemotional factors during adolescence and effects of a violence prevention program. *Journal of Adolescent Health*, 44(5), 468–477.
- Gidycz, C. A., Layman, M. J., Rich, C. L., Crothers, M., Gyls, J., Matorin, A. & Jacobs, C. D. (2001). An Evaluation of an Acquaintance Rape Prevention Program: Impact on Attitudes, Sexual

- Aggression, and Sexual Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(11), 1120–1138. doi:10.1177/088626001016011002.
- Gidycz, C. A., Orchowski, L. M. & Berkowitz, A. D. (2011). Preventing Sexual Aggression Among College Men: An Evaluation of a Social Norms and Bystander Intervention Program. *Violence Against Women*, 17(6), 720–742. doi:10.1177/1077801211409727.
- Gondolf, E. W. & Williams, O. J. (2001). Culturally Focused Battering Counseling for African American Men, *Trauma, Violence and Abuse*, 2(4), 283–295.
- Gruchow, H. W. & Brown, R. K. (2011). Evaluation of the Wise Guys Responsibility Curriculum: Participant-Control Comparisons. *Journal of School Health* 81 (3): 152–158.
- Heppner, M. J., Neville, H. A., Smith, K., Kivlighan Jr., D. M. & Gershuny, B. S. (1999). Examining immediate and long-term efficacy of rape prevention programming with racially diverse college men. *Journal of Counseling Psychology*, 46(1), 16–26.
- Hillenbrand-Gunn, T., Heppner, M., Mauch, P. & Park, H. (2010). Men as allies: The efficacy of a high school rape prevention intervention. *Journal of Counseling and Development*, 88(1), 43–51.
- Hong, L. (2000). Toward a transformed approach to prevention: Breaking the link between masculinity and violence. *Journal of American College Health*, 269–279.
- Jeffner, S. (1997). *Liksom Våldtäkt, typ ...* Avhandling vid Sociologiska institutionen. Uppsala universitet.
- Jewkes, R., Nduna, M., Levin, J., Jama, N., Dunkle, K., Wood, K., Koss, M., Puren, A. & Duvvury, N. (2007). *Evaluation of stepping stones: A gender transformative HIV prevention intervention*. Pretoria: Medical Research Council.
- Jewkes, R., Wood, K. & Duvvury, N. (2010). 'I woke up after i joined stepping stones': Meanings of an HIV behavioural intervention in rural south african young people's lives. *Health Education Research*, 25(6), 1074–1084.
- Katz, J. T. (1995). Reconstructing masculinity in the locker room: the mentors in violence prevention project. *Harvard Educational Review*, 65(2), 163–174.
- Katz, J. T. (2000a). *Collegiate playbook - female greek student leader version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000b). *Collegiate playbook - female trainers guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000c). *Collegiate playbook - male greek student leader version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000d). *Collegiate playbook - male trainers guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000e). *Collegiate playbook - supplemental guide*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.

- Katz, J. T. (2000f). *High school playbook - female athlete version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T. (2000g). *High school playbook - male student athlete version*. Mentors in Violence Prevention Playbook. Boston: Sports in Society.
- Katz, J. T., Heisterkamp, H. A. & Fleming, W. M. (2011). The Social Justice Roots of the Mentors in Violence Prevention Model and Its Application in a High School Setting. *Violence Against Women*, 17(6), 684–702. doi:10.1177/1077801211409725.
- Kelly, L. (1988). *Surviving Sexual Violence*. Minneapolis :University of Minnesota Press.
- Kim, A. N. & White, M. L. (2008). *Evaluation of California's MyStrength Campaign and MOST Clubs: Summary of Preliminary Findings on Attitudes and School Climate*. California Department of Public Health, Epidemiology and Prevention for Injury Control Branch.
- Kimmel, M. (2002). "Gender Symmetry" in Domestic Violence : A Substantive and Methodological Research Review. *Violence against women*, 8(11), 1332–1363.
- Kimmel, M. S. (2007). Racism as adolescent male rite of passage: Ex-nazis in Scandinavia. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36(2), 202–218. doi:10.1177/0891241606298825.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Foubert, J. D., Brasfield, H. M., Hill, B. & Shelley-Tremblay, S. (2011). The men's program: Does it impact college men's self-reported bystander efficacy and willingness to intervene? *Violence Against Women*, 17(6), 743–759.
- Lanier, C. A. & Elliott, M. N. (1997). A new instrument for the evaluation of a date rape prevention program. *Journal of College Student Development*, 38, 673–676.
- Lobo, T. R. (2004). *Evaluation of a Sexual Assault Prevention Program for College Men: Effects on Self- Reported Sexually Aggressive Behavior, Social Perceptions, and Attitudes*. Doctoral dissertation submitted to the Philosophy department of the College of Arts and Sciences of Ohio University.
- Lonsway, K., Banyard, V., Berkowitz, A. D., Gidycz, C. A., Katz, J. T., Koss, M. P., Schewe, P. A. & Ullman, S. E. (2009). *Rape prevention and risk reduction: Review of the research literature for practitioners*. VAWnet. National Online Resource Center on Violence Against Women.
- Macgowan, M. J. (1997). An evaluation of a dating violence prevention program for middle school students. *Violence and Victims*, 12(3), 223–235.
- Masters, N. T. (2010). 'My Strength is Not for Hurting': Men's Anti-Rape Websites and their Construction of Masculinity and Male Sexuality. *Sexualities*, 13(1), 33–46. doi: 10.1177/1363460709346115.
- McMahon, S. & Banyard, V. L. (2012). When can I help? A conceptual framework for the prevention of sexual violence through bystander intervention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 13(1), 3–14.
- McMahon, S. & Farmer, G. L. (2011). An updated measure for assessing subtle rape myths. *Social Work Research*, 35(2), 71–81.

- Moynihan, M. M. & Banyard, V. L. (2008). Community responsibility for preventing sexual violence: A pilot with campus Greeks and intercollegiate athletes. *Journal of Prevention and Intervention in the Community*, 36, 23–38.
- Moynihan, M. M., Banyard, V. L., Arnold, J. S., Eckstein, R. P. & Stapleton, J. G. (2010b). Engaging intercollegiate athletes in preventing and intervening in sexual and intimate partner violence. *Journal of American College Health*, 59, 197–204. doi: 10.1080/07448481.2010.502195.
- Moynihan, M.M., Eckstein, R.P., Banyard, V.L. & Plante, E.G. (2010a). *Fascilitator's guide: Bringing in the bystander a prevention workshop for establishing a community of responsibility*. Revised version. University of New Hampshire.
- O'Donohue, W., Yeater, E. A. & Fanetti, M. (2003). Rape prevention with college males: The roles of rape myth acceptance, victim empathy, and outcome expectancies. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(5), 513–531.
- Olweus, D. (2001). *Anti-mobnings program – ett åtgärdsprogram*. www.olweus.se
- Olweus, D. (2009). Dömt att misslyckas. *Pedagogiska magasinet*, 4, 77.
- One in Four (2012). *The Men's Program*. Tillgängligt via internet 2012-09-07
<http://www.oneinfourusa.org/themensprogram.php>.
- Pacifici, C., Stoolmiller, M. & Nelson, C. (2001). Evaluating a prevention program for teenagers on sexual coercion: A differential effectiveness approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(3), 552–559.
- Payne, D. L., Lonsway, K. A. & Fitzgerald, L. F. (1999). Rape myth acceptance: Exploration of its structure and its measurement using the Illinois Rape Myth Acceptance Scale. *Journal of Research in Personality*, 33, 27–68.
- Poteat, V. P., Kimmel, M. S., & Wilchins, R. (2010). The Moderating Effects of Support for Violence Beliefs on Masculine Norms, Aggression, and Homophobic Behavior During Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(2), 434–447. doi: 10.1111/j.1532-7795.2010.00682.x.
- Potter, S. J. & Moynihan, M. M. (2011). Bringing in the Bystander In-Person Prevention Program to a US Military Installation: Results from a pilot study. *Military Medicine*, 176, 870–875.
- Potter, S. J., Moynihan, M. M. & Stapleton, J. G. (2011). Using social self-identification in social marketing materials aimed at reducing violence against women on campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, 971–900. doi: 10.1177/0886260510365870.
- Potter, S. J., Moynihan, M. M., Stapleton, J. G. & Banyard, V. L. (2009). Empowering bystanders to prevent campus violence against women. *Violence Against Women* 15, 106-121. doi: 10.1177/1077801208327482.
- Potter, S. J., Stapleton, J. G. & Moynihan, M. M. (2008). Designing, implementing, and evaluating a media campaign illustrating the bystander role. *Journal of Prevention and Intervention in the Community*, 36, 39–56. doi: 10.1080/10852350802022308.

- Pulerwitz, J., Martin, S., Mehta, M., Castillo, T., Kidanu, A., Verani, F., Tewolde, S. (2010). Promoting Gender Equity for HIV and Violence Prevention: Results from the Male Norms Initiative Evaluation in Ethiopia. Washington, DC: PATH.
- Pulerwitz, J., Barker, G., Segundo, M. & Nascimento, M. (2006). *Promoting More Gender-equitable Norms and Behaviors Among Young Men as an HIV/AIDS Prevention Strategy*. Horizons Final Report. Washington, DC: Population Council.
- Regeringsbeslut U2011/2232/UC. Uppdrag att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld.
- Rexvid, D. & Schlytter, A. (opub). Heroes, hymen and honour: a study of the character of attitude change among male youth with their roots in an honour-based context.
- Ricardo, C., Eads, M. & Barker, G. (2011). Engaging Boys and Young Men in the Prevention of Sexual Violence: A systematic and global review of evaluated interventions. Promundo. USA.
- Ringrose, J. & Renold, E. (2010). Normative cruelties and gender deviants: the performative effects of bully discourses for girls and boys in school. *British Educational Research Journal*, 36(4), 573–596. doi: 10.1080/01411920903018117.
- Roberts, K. E. C. (2009). An Evaluation of the Expect Respect: Preventing Teen Dating Violence High School Program. Diss. Ohio University.
- Rosenthal, E. H., Heesacker, M. & Neimeyer, G. J. (1995). Changing the rape-supportive attitudes of traditional and nontraditional male and female college students. *Journal of Counseling Psychology*, 42(2), 171–177.
- Safran, E. R. (2008). Bullying behavior, bully prevention programs, and gender. *Journal of Emotional Abuse*, 7(4), 43–67.
- Schlytter, A., Rexvid, D., Celepli, O. & Nasih, B. (2011). *Heder och det civila samhällets metoder*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.
- Stephens, K. A. & George, W. H. (2009). Rape prevention with college men: Evaluating risk status. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(6), 996–1013.
- Stotzer, R. L. (2009). Violence against transgender people: A review of United States data. *Aggression and Violent Behavior*, 14(3), 170–179.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P. & Baldry, A. C. (2008). *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying: A Systematic Review*. Brottsförebyggande rådet.
- Twemlow, S. W., Fonagy, P. & Sacco, F. C. (2003). Modifying social aggression in schools. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5(2), 211–222.
- Verma, R. K., Pulerwitz, J., Mahendra, V., Khandekar, S., Barker, G., Fulpagare, P., et al. (2006). Challenging and changing gender attitudes among young men in Mumbai, India. *Reproductive Health Matters*, 14(28), 135–143.

- Vladutiu, C. J., Martin, S. L. & Macy, R. J. (2011). College- or university-based sexual assault prevention programs: A review of program outcomes, characteristics, and recommendations. *Trauma, Violence, and Abuse*, 12(2), 67–86.
- Ward, K. J. (2000). *Evaluation 1999/2000. Mentors in violence prevention*. Boston: Northeastern University Center for the Study of Sport in Society.
- Ward, K. J. (2001). *2000–2001 MVP Evaluation Report*. Boston: Northeastern University Center for the Study of Sport in Society.
- Ward, K. J. (2002). *2001 – 2002 MVP Evaluation Report*. Boston: Northeastern University Center for the Study of Sport in Society.
- Weisz, A. N. & Black, B. M. (2001). Evaluating a sexual assault and dating violence prevention program for urban youths. *Social Work Research*, 25(2), 89–100.
- WHO (2009a). *Violence prevention: the evidence: overview*. Geneva: World Health Organization.
- WHO (2009b). Changing cultural and social norms that support violence. I *Violence prevention: the evidence*.
- WHO (2009c). Preventing violence by developing life skills in children and adolescents. I *Violence prevention: the evidence*. Geneva: World Health Organization.
- WHO (2009d). Promoting gender equality to prevent violence against women. I *Violence prevention: the evidence*. Geneva: World Health Organization.
- WHO (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization.
- Winkel, F. W. & De Kleuver, E. (1997). Communication aimed at changing cognitions about sexual intimidation. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 513–529.
- Whitaker, D. J., Morrison, S., Lindquist, C., Hawkins, S. R., O'Neil, J. A., Nesius, A. M., et al. (2006). A critical review of interventions for the primary prevention of perpetration of partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, 11(2), 151-166.

Internet

Know Your Power - www.know-your-power.org

Men of Strength/Men Can Stop Rape - www.mencanstoprape.org

One in Four - www.oneinfourusa.org

Bilaga

Sökstrategier och kategorisering av material

Nedan beskrivs vårt tillvägagångssätt vad gäller sökstrategier och kategorisering av material:

1. **Nyckelordssökning** i databasen Scopus för perioden 1989–2009. Sökning på ord och kombinationer av ord:
 - a. violence
 - b. prevention, "violence prevention" eller "prevention program"
 - c. gender, masculinity, masculinities, boys eller men
 - d. youth eller adolescence.
2. **Sökning av artiklar** i centrala tidsskrifter. Eftersom vissa tidsskrifter var särskilt intressanta eller återkom i sökningen och bedömdes som centrala gjorde vi specifika sökningar efter material publicerat efter 2007 i följande tidsskrifter: Men and Masculinities, Psychology of Men and Masculinity, Journal of Men Masculinities and Spirituality, Violence Against Women, American Journal of Preventive Medicine, Aggression and Violent Behavior, Journal of Aggression Maltreatment and Trauma, Journal of Interpersonal Violence, Journal of Primary Prevention, Journal of Prevention and Intervention in the Community, Journal of Adolescent Health.
3. **Centrala författare** bland samtliga artiklar. Några författare återkom oftare än andra. De sex författare med flest publikationer, så långt i sökningen, gick vi igenom samtliga publikationer för och bedömde om dessa skrivit något ytterligare som var intressant för oss. Dessa var Dahlberg, Linda L., Meyer, Aleta .L., Guerra, Nancy G., Kerig, Patricia K., Ward, Tony J. och Cornelius, Tara L.
4. **Kompletterande sökning om hedersrelaterat våld och hatbrott.** I januari 2012 gjorde vi utifrån Ungdomsstyrelsens uppdrag en kompletterande sökning om hedersrelaterat våld och hatbrott eftersom vi inte ansåg oss ha sett så särskilt många sådana publikationer. Vi använde oss av liknande sökord som tidigare men nu i kombination med:
 - a. "honour-based violence", "honour", "forced marriage", "ethnic" eller "culture".
 - b. "hate crimes", "gender identity", "sexual orientation", "queer", "lgb", "lgbt", "lesbian", "gay" eller "homophobia".
5. **Ny sökning av artiklar i databasen Scopus**, för perioden 2010–2012. Därtill gjordes samtliga sökningar i steg 1–3 återigen i slutet av januari 2012 för att få med de senaste publikationerna Resultatet av alla sökningar ovan har lagts samman för att eliminera dubletter. Totalt resulterade sökningarna efter en gallring i 701 publikationer att bedöma genom en närmare läsning.
6. **Egen manuell kategorisering och bedömning av relevans.** För att bedöma artiklarna exporterades listorna från Scopus till en databas som vi gjort i Zoho Creator för att kunna kategorisera materialet.
 - a. Vi har kategoriserat allt materialet utifrån: Typ av material, geografisk region, typ av våld samt specifika våldsformer.
 - b. Material som avser metoder eller interventioner har vi kategoriserat på följande sätt: Preventionstyp, preventionsnivå, arena för insatsen, målgruppens ålder och sammansättning av kön, könsidentitet eller sexualitet, vilken genusansats eller vilket genusperspektiv som metoden har, om det finns andra maktperspektiv med, vilken typ av ef-

fektutvärdering eller design som studien har, samt eventuellt visad förändring av metoden.

7. **Tillägg av annat material.** Material som projektet *Frihet från våld* samlat på sig via experter, studiebesök och så vidare, som beskrivits tidigare, inmatades i databasen och bedömdes på samma sätt. Exempelvis manualer, enskilda övningar, rapporter och vetenskapligt material.
8. **Genomläsning av centrala sammanställningar, rapporter och översiktsartiklar.** De publikationer som behandlar en rad olika utvärderade metoder lästes igenom, där metoder som var väl utvärderade och hade någon form av genusperspektiv lades till i databasen och bedömdes.

Inkluderade publikationer

Nedan presenteras de 22 metoder och 43 publikationer som inkluderats i artikeln. De sju metoder som utvärderats i fler än en publikation har beskrivits närmare i artikeln.

Metod	Våld	Genus	Design	Effekt	Källa
Acquaintance rape education program	Våld i nära relationer, sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Låg (kunskap)	Fay & Medway (2006)
Acquaintance rape prevention program	Våld i nära relationer, sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Låg (kunskap)	Gidycz, Layman, Rich, Crothers, Gylys, Matorin & Jacobs (2001)
Bringing in the Bystander	Sexuellt våld	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Banyard, Moynihan & Crossman (2009)
Bringing in the Bystander	Sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Banyard, Moynihan & Plante (2007)
Bringing in the Bystander	Sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Banyard, Plante, & Moynihan (2005)
Bringing in the Bystander	Sexuellt våld	Genusförändrande	Moderat	Låg (kunskap)	Borges, Banyard & Moynihan (2008)
Bringing in the Bystander	Våld i nära relationer, sexuellt våld	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Moynihan & Banyard (2008)
Bringing in the Bystander	Våld i nära relationer, sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Medium (attityd)	Moynihan, Banyard, Arnold, Eckstein & Stapleton (2010)
Bringing in the Bystander	Våld i nära relationer	Genusförändrande	Rigorös	Medium (attityd)	Plante, Banyard, Moynihan, Eckstein & Robert (2002)
Bringing in the Bystander	Sexuellt våld och stalking	Genusförändrande	Moderat	Hög (beteende)	Potter & Moynihan (2011)
Changing the rape-supportive attitudes of traditional and nontraditional male and female college students	Våld i nära relationer, sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Rosenthal, Heesacker & Neimeyer (1995)

Metod	Väld	Genus	Design	Effekt	Källa
Dating violence prevention program	Dejtingväld	Genussensitivt	Rigorös	Låg (kunskap)	Avery-Leaf, Cascardi, O'Leary & Cano (1997)
Dating violence prevention program for middle school students	Dejtingväld	Genussensitivt och kultursensitiv	Rigorös	Medium (attityd)	Macgowan (1997)
Expect Respect: Preventing Teen Dating Violence program	Dejtingväld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Roberts (2009)
Friends	Mobbning, kränkningar och trakasserier	Genusförändrande och normkritisk	Moderat	Medium (attityd)	Flygare, Frånberg, Gill, Johansson, Lindberg, Osbeck & Söderström (2011)
Know Your Power	Väld i nära relationer	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Potter, Moynihan & Stapleton (2011)
Know Your Power	Väld i nära relationer	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Potter, Moynihan, Stapleton & Banyard (2009)
Know Your Power	Väld i nära relationer, sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Låg (kunskap)	Potter, Stapleton & Moynihan (2008)
Men Can Stop Rape (MCSR) - Men of Strength (MOST)	Sexuellt våld	Genusförändrande och kultursensitiv	Moderat	Medium (attityd)	Andersson (2011)
Men Can Stop Rape (MCSR) - Men of Strength (MOST)	Sexuellt våld	Genusförändrande och kultursensitiv	Moderat	Medium (attityd)	Kim & White (2008)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Väld mellan killar, våld i nära relationer, sexuellt våld, mobbning, hatbrott	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Cissner (2009)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Väld mellan killar, våld i nära relationer, sexuellt våld, mobbning, hatbrott	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Katz, Heisterkamp, Fleming (2011)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Väld mellan killar, våld i nära relationer, sexuellt våld, mobbning, hatbrott	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Ward (2000)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Väld mellan killar, våld i nära relationer, sexuellt våld, mobbning, hatbrott	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Ward (2001)
Mentors in Violence Prevention (MVP)	Väld mellan killar, våld i nära relationer, sexuellt våld, mobbning, hatbrott	Genusförändrande	Moderat	Medium (attityd)	Ward (2002)
Prevention program for teenagers on sexual coercion	Väld i nära relationer, sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Pacifici, Stoolmiller & Nelson (2001)

Metod	Våld	Genus	Design	Effekt	Källa
Rape prevention program	Sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Medium (attityd)	Davis & Liddell (2002)
Rape prevention programme with racially diverse college men	Sexuellt våld	Genussensitivt och kulturfokuserad	Rigorös	Låg (kunskap)	Hepner, Neville, Smith, Kivlighan & Gershuny (1999)
Rape prevention with college males	Sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	O'Donohue, Yeater & Fanetti (2003)
Rape prevention with college men	Sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Stephens & George (2009)
Reaching and teaching teens to stop violence	Dejtingvåld	Genusförändrande och kultursensitiv	Rigorös	Medium (attityd)	Weisz & Black (2001)
Safe Dates	Dejtingvåld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Foshee, Bauman, Ennett, Suchindran, Benefield & Linder (2005)
Safe Dates	Dejtingvåld	Genusförändrande	Rigorös	Medium (attityd)	Foshee, Bauman, Greene, Koch, Linder & MacDougall (2000)
Safe Dates	Dejtingvåld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Foshee, Bauman, Helms, Koch & Linder (1998)
Safe Dates	Dejtingvåld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Foshee, Benefield, Ennett, Bauman & Suchindran (2004)
The Men's Program	Sexuellt våld	Genussensitivt	Moderat	Medium (attityd)	Foubert & Marriott (1997)
The Men's Program	Sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Foubert & McEwen (1998)
The Men's Program	Sexuellt våld	Genussensitivt	Rigorös	Medium (attityd)	Foubert & Newberry (2006)
The Men's Program	Sexuellt våld	Genussensitivt	Moderat	Medium (attityd)	Langhinrichsen-Rohling, Foubert, Brasfield, Hill & Shelley-Tremblay (2011)
The Men's Project	Sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Hög (beteende)	Gidycz, Orchowski & Berkowitz (2011)
The Men's Project	Sexuellt våld	Genusförändrande	Rigorös	Låg (kunskap)	Lobo (2004)
Tjej- och killgruppsmetoden	Våld i nära relationer, människohandel och sexuell exploatering	Genusförändrande och normkritisk	Moderat	Medium (attityd)	Bahar, Gritane & Jonstoj (2011)
Working Together	Våld i nära relationer	Genusförändrande	Rigorös	Medium (attityd)	Hillenbrand-Gunn, Hepner, Mauch & Park (2010)